

Akvarellmålning och samtal

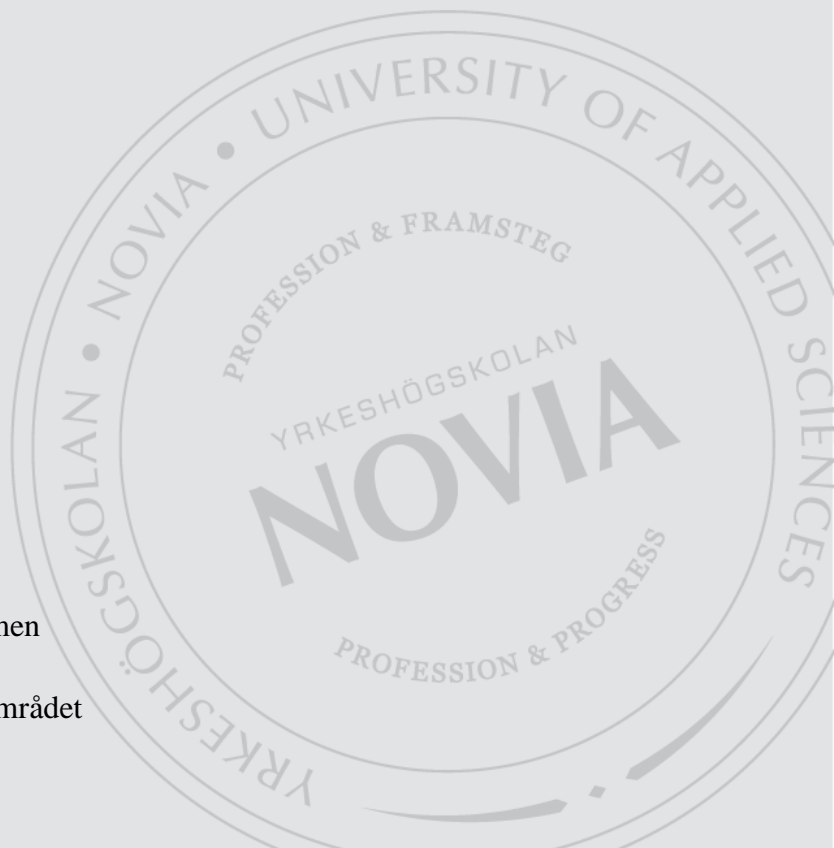
Ett arbetsätt i diakonin

Patrica Strömbäck

Examensarbete för socionom (YH)- examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Åbo 2010

ABSTRAKT

Författare: Patrica Strömbäck

Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Åbo

Inriktningsalternativ/Fördjupning: Kyrkans arbete

Handledare: Henrica Lindholm

Titel: Akvarellmålning och samtal Ett arbetssätt i diakonin

Datum : Hösten 2010

Sidantal : 38

Bilagor: 1

Sammanfattning

Syftet med examensarbetet är att ta reda på om akvarellmålning och samtal med tema andlighet kan vara ett arbetssätt i diakonin. Ett arbetssätt som skall stöda människor till mognad och andligt innehåll i livet. Examensarbetet är kvalitativt bestående av en litteratur del och en tillämpad del. I litteraturen beskrivs diakoni, kulturdiakoni, bilden, kreativitet, andlighet och grupptillhörighet. Den tillämpade delen innehåller en beskrivning av den konst- och samtalsgrupp som jag höll på ett konstläger arrangerat av Vasa svenska församling.

Kulturdiakoni handlar om konsten som ett sätt att bli medveten om människans situation. Den handlar också liksom diakoni om dialog och medvetenhet. I den litteratur jag valt har bilden en beskrivande och bearbetande funktion för människan. Bilden beskrivs också som ett sätt att gestalta det abstrakta. Den kreativitet som beskrivs i detta arbete riktar sig utåt och gynnar en helhet, människan med naturen inkluderad. Andlighet handlar i grunden om gott och ont, om att välja, i livet ställs en människa inför många val och andlighet handlar om vem man vill vara.

I konst- och samtalsgruppen gestaltades Gud, mänsklig interaktion och tankar om naturen i bilder och samtal. Deltagarna i konst – och samtalsgruppen utvärderade sina erfarenheter i gruppen i enlighet med litteraturen gällande bilder, andlighet och grupptillhörighet. Man hade fått nya infallsvinklar genom att ta del av andras bilder och tankar och man hade lärt sig nya saker om sig själv.

Språk: Svenska   Nyckelord: Diakoni och kultur, kreativitet, bilden som språk och uttryck, andlighet, värde, grupptillhörighet

---

Förvaras: Examensarbetet finns tillgängligt antingen i webbiblioteket Theseus.fi eller i biblioteket.

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Patrica Strömbäck

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Sosiaalian koulutusohjelma, Turku

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Kirkon työ

Ohjaaja: Henrica Lindholm

Nimike: Akvarellimaalaaminen ja keskustelu. Työmenetelmä diakoniatyössä

Päivämäärä: Syksy 2010

Sivumäärä: 38

Liite: 1

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on saada tietoa siitä, voivatko akvarellimaalaus ja keskustelu teemasta hengellisyys toimia työskentelytapoina diakoniatyössä. Työtavan tavoitteena olisi tukea ihmisten henkistä arvoa elämässä.

Opinnäytetyö on laadullinen koostuen sekä kirjallisuuskatsauksesta että sovelletusta osasta. Kirjallisuusosassa kuvataan diakoniaa, kulttuurista diakoniaa, kuvaa, luovuutta, hengellisyyttä ja ryhmän identiteettiä. Sovellettu osa käsittää kuvauksen taide- ja keskusteluryhmästä, jota on ohjattu Vasa svenska församlingin järjestämällä taideleirillä. Kulttuuri diakoniassa taidetta voi käyttää keinona tiedostaa sekä ihmisen oma että kanssaihmisen tilanne. Kulttuuridiakonia on, kuten tavallinenkin diakonia, myös vuoropuhelua ja tietoisuutta. Kirjallisuusosassa kerrotaan sekä kuvien työstämisvoimasta että abstraktin hahmottamisen funktiosta ihmiselle.

Opinnäytetyössä käsiteltävä luovuus suuntautuu toisia ihmisiä kohti, luonnon mukaan ottaen. Hengellisyys on pohjimmiltaan hyvän tai pahan valintaa. Elämässään ihminen kohtaa monia valintoja ja henkisyys on sitä, kuka ihminen haluaa olla. Taide- ja keskusteluryhmä maalaa kuvia ja kertoo ajatuksistaan Jumalasta, ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja ajatuksistaan luonnosta. Osallistujat taide - ja keskusteluryhmässä arvioivat myös kokemuksensa ryhmästä. Arvio on kirjallisuusosan mukainen koskien kuvaa, hengellisyyttä ja ryhmän identiteettiä. Ottamalla osaa toisten kuviin ja ajatuksiin osallistujat ovat saaneet uusia lähestymistapoja omaan elämään ja osa heistä on oppinut uusia asioita itsestään.

Kieli: Ruotsi   Avainsanat: Diakonia ja kulttuuridiakonia, luovuus, kuva kielenä ja ilmaisuna, henkisyys, arvot, ryhmään kuuluminen

---

Arkistoidaan: Opinnäytetyö on saatavilla joko ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi tai kirjastossa.

ABSTRACT

Author: Patrica Strömbäck

Degree Programme: Applied Sciences, Turku

Specialization: Church work

Supervisor: Henrica Lindholm

Title: Watercolor painting and conversation. A way of working in diaconal work

---

Date: Autumn 2010

Number of pages: 38

Appendices: 1

Summary

The purpose of this study is to find out about if watercolor painting and conversation with the theme spirituality can be a way of working in diaconal work. This approach would support people to maturity and spiritual content in life. The thesis is qualitative, consisting of a literature section and an applied part.

The literature describes the social work in church, the culture connected to social work, the picture, creativity, spirituality and group identity. The applied part contains a description of the art - and the conversation group that I took care of on a summer art camp arranged by Vasa svenska församling. According to the literature social work with art is a way to become aware of the human situation. Like social work the art in the social work, is also about dialogue and awareness. The picture has a processing function for humans and the picture is also described as a way to define the abstract. The creativity described in this study is about the human life as a whole, with the animals and nature included. Spirituality is basically about good and evil. In life a human is being faced with many choices and spirituality is about to choose, who you want to be.

The art- and conversation group shared pictures and thoughts about God, human interaction and thoughts about nature. The participants in the art- and conversation group evaluated their experiences in the group in accordance with the literature concerning the picture, spirituality and group identity. The members had received new approaches by sharing other people's pictures and thoughts, and they had learned new things about themselves.

Language: Swedish

Key words: social work, art in social work, creativity, the picture as language and expression, spirituality, values, group affiliation.

Filed at: The examination work is available either at the electronic library Theseus.fi or in the library.

Innehåll

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och problemformulering.....	2
1.2	Material, litteratur	2
1.3	Metod och avgränsningar.....	4
2	Diakoni och kultur.....	6
2.1	Diakoni som dialog och gemenskap	6
2.2	Kulturdiakoni för dialog och medvetenhet	8
3	Bilden som uttryck för andlighet	9
3.1	Bilden som språk	10
3.2	Kreativitet	12
3.3	Andlighet	14
4	Konst och samtalsgrupp	17
4.1	Grupptillhörighet	17
4.2	Bildarbete.....	18
4.3	Plan för lägret på Alskat	19
5	Måla från hjärtat, redovisning	22
5.1	Tema; det gudomliga hjärtat	22
5.2	Tema; det kämpande hjärtat.....	23
5.3	Tema; det lyckliga hjärtat	24
5.4	Tema; det goda hjärtat	25

5.5	Deltagarnas skriftliga utvärdering.....	26
5.6	Grupprocessen	27
6	Kritisk granskning	28
6.1	Av litteraturen	28
6.2	Av konst - och samtalsgruppen.....	29
6.3	Av utvärderingen	32
6.4	Av det praktiska	32
7	Sammanfattande diskussion	34

Bilaga1

1 Inledning

Jag är intresserad av att möta den moderna människan med hennes andliga eller existentiella behov. Jag tror att varje människa har en längtan till något, ett behov av att vara älskad, att höra till ett sammanhang, att ha en mening med livet.

I dagens individualistiska samhälle tror man på individens möjligheter. Människan förväntas kunna ta för sig av de möjligheter som erbjuds inom arbete, skola och fritid. Betydelsen av att vara delaktig av en grupp har glömts bort. Individens intressen går före gruppens. Möjligheternas baksida kan bli för stora krav med misslyckanden och ensamhet för den som inte hänger med.

Jag skriver för diakonen. Diakonin eller kyrkan kunde vara en mötesplats, en plats för dialog en dialog som leder till medvetenhet (om egna värderingar), en plats där det går att hitta värden, en plats för gemenskap och nycklar till ett värdefullt liv. I olika konstformer kan människan genom bild, ord, sång och dans uttrycka och ge rum för de stora frågorna som hör till livet, meningen, ensamheten, ansvaret och döden. För att ge rum för de stora frågorna behövs någon eller några att tala med. Jag är intresserad av att hitta ett arbetssätt som kunde användas självavårdande. Akvarellmålning och samtal för att uttrycka andlighet kunde användas inom grupper, i lägerverksamhet och även individuellt. Målsättningen med arbetssättet är att stöda människor till utveckling och mognad och andligt innehåll i livet, tillsammans med varandra.

För att ta reda på vad andlighet är och hur den kan uttryckas i en konst- och samtalsgrupp, gör jag en litteraturstudie där jag studerar olika ämnesområden som diakoni, kulturdiakoni, bilden, kreativitet och andlighet. Grupptillhörighet är också en del av litteraturstudien. På ett konstläger ordnat av Vasa svenska församling gör jag en tillämpning av litteraturen. På lägret fungerar jag som ledare för en konst- och samtalsgrupp.

I litteraturen hittar jag en andlighet som handlar om att välja vem man vill vara. Det handlar om viljan till, och värdet av, de goda valen tillsammans med varandra, med djuren och naturen. I skapande och bildarbete kan människan skapa förståelse för det abstrakta och för det svåra, bilden har en bearbetande funktion. Bilden kan skapa medvetenhet. Den diakoni jag fokuserar på i litteraturen handlar vid sidan av socialt arbete om dialog,

delaktighet och gemenskap. Den diakoni jag beskrivit berör själavård, eller ”livshjälp” för att låna ett ord av en av författarna.

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med examensarbetet är att ta reda på hur man inom diakonin kunde använda akvarellmålning utgående från en given text kombinerat med samtal, som ett arbetssätt för att stöda människor att uttrycka andlighet. Jag kommer i arbetet att använda bildgrupp och bildarbete som modell för att pröva min idé. Arbetssättet kunde användas i själavården, i olika fokusgrupper, bland konfirmander eller på konstläger ordnade inom församlingens verksamhet. Arbetssättet kunde också användas individuellt. För någon kunde den färdiga bilden vara ett sätt att samtala kring andlighet. Jag kommer kort att ta upp den färdiga bildens betydelse. Orsaken till att jag fokuserar på den bild som skapas är att jag är intresserad av just skapelseprocessen som ett personligt uttryckssätt. Jag är också intresserad av samtalet som kan ske efter en temamålning. Frågeställningarna är: Vad är andlighet och hur kan andlighet uttryckas genom att måla egna bilder och samtala om dem?

1.2 Material, litteratur

För att beskriva diakoni väljer jag böckerna *Diakonala utmaningar Ett reflexionssamtal* av Murray & Rönholm (2003) och *Där nöden är som störst* (2009) av Kummel-Myrskog, Sarelin och Ekstrand. I avsnittet om diakoni kommer jag också att hämta material från *En gemenskap av ansvar och delaktighet*, som är en strategi för diakoni- och samhällsarbete 2010. Jag kommer att beskriva kulturdiakoni genom Olav Hartman och Eva Johansson utgående från boken *Kultur och Kyrka På väg mot en kulturteologi* (2008)

Under rubriken andlighet använder jag böckerna *Van Goghs rum* (2005) och *Bibelns pärlor. Möt berättelserna med Frälsarkransen* (2007) av Biskop em. och författaren Martin Lönnebo. Den senare boken kommer jag också att använda som temabok i konstgruppen.

Som jämförelse till Lönnebo kommer jag att välja Matti Bergstöm och hans bok *Hjärnans resurser – en bok om idéernas uppkomst* (1990). De båda författarna beskriver andlighet, men ur två olika infallsvinklar den ena ur biskopens och den andra ur professors i neurofysiologi.

Det har under 2000 talet skrivits om människans sökande och i boken *Kultur och Kyrka På väg mot en kulturteologi* (2008) tar redaktören Larsson upp andligheten i nutidspoesi och konst. Jag använder boken för att den på ett mångsidigt sätt behandlar den dialog som finns mellan kyrka och kultur i nutid.

Owe Wikström är präst, författare och professor i religionspsykologi och har skrivit vetenskapliga publikationer och böcker om musik, litteratur, konst och populärkultur. I boken *Den outgrundliga människan. Livsfrågor, psykoterapi och själavård* (1990) beskriver Wikström hur människan förhåller sig till existentiella frågor, till andlighet och till det som konsten/kulturen kan uttrycka. I boken *Om heligheten och dess envisa vägran att försvinna* (2003) försöker Wikström att skapa förståelse för den lockelse som symboler och riter har för människan, varför berörs människor av mystik? Litteraturen är kopplad till bilder som uttryck för andlighet.

Under samma tema, bilder och andlighet, väljer jag också boken *Bilder. Fyra herdabrev om bild och verklighet* (1992) av biskop Jan Arvid Hellström. Hellström säger att bilden är ofrånkomlig för människan. Bilden både berikar och förskönar samtidigt som den ger den abstrakta tron ett ansikte.

Annat material, kopplat till bilder, kommer jag att hämta ur böckerna *Kultur och Kyrka. På väg mot en kulturteologi* (2008) och *Självbilder att komma vidare genom skapande* (2008) av Berg- Frykholm. I boken *Kultur och Kyrka* säger Olav Hartman, präst, författare och dramatiker, att konsten passar bra som språk för att nalkas det heliga. Konsten och religionen kan ses som tvillingar. De är två sidor av det mänskliga livet sammanvävda och beroende av varandra. I boken *Självbilder att komma vidare genom skapande* berättas om bildgrupper som arbetsmetod i själavårdande sammanhang.

Kreativiteten beskrivs av Bergström i boken *Hjärnans resurser – en bok om idéernas uppkomst* (1990) som en överlevnadsstrategi för att klara sig undan livsfara och hot och också som en mänsklig förmåga att i framtiden få det bättre.

Jag jämför Bergströms tankar om kreativitet med en pedagogisk och socialpedagogisk infallsvinkel och kommer därför att ur boken *Barn- och ungdomspsykologi* (2005) beskriva det skapande tänkandet, som är ett tänkande bestående av originalitet, idériakedom, flexibilitet, spontanitet och öppenhet. *Barn och ungdomspsykologi* är skriven av forskarna och lärarna Evenshaug & Hallen vid Pedagogiska forskningsinstitutet, Universitetet i Oslo. Boken används inom högskolestudier som berör pedagogiska och sociala yrkesområden och arbete med barn och ungdomar.

Jag kommer att ta gruppens betydelse i beaktande eftersom akvarellmålning och samtal kunde vara en metod att använda i grupp. Jag väljer böckerna *Handledning i praktiken Om hur man skapar en lärande process* (2001) av Ulla Holmberg psykoterapeut och organisationskonsult och boken *Socialpedagogik* (2000) skriven av Bent Madsen. Jag väljer också att ta med boken *Om heligheten och dess envisa vägran att försvinna* (2003) av Owe Wikström där han beskriver kyrkan som ett socialt nätverk där det andliga kan förankras teoretiskt.

1.3 Metod och avgränsningar

Arbetet är en kvalitativ studie bestående av en litteraturläsning och en tillämpad del. För att få mer information och kunskap för mina frågeställningar läser jag in mig på diakoni och kulturdiakoni, bilden, kreativitet och andlighet samt gruppmedlemskap. Arbetet startar således som en litteraturstudie.

I litteraturstudien läser jag in mig på diakoni, att hjälpa där nöden är som störst. Jag är också intresserad av den inre nöden som kan vara stor, även om den inte är påtaglig eller synlig. Jag har därutöver inom ämnet diakoni läst in mig på det som kallas kulturdiakoni. Kulturdiakoni kan ses som ett sätt att möta människor och skapa dialog och medvetenhet.

Bildens betydelse är en naturlig del av den litteratur som beskriver religion och andlighet. Jag kommer att behandla den färdiga bilden, men jag väljer i detta arbete att inte gå in på den färdiga bilden som underlag för uttryck och samtal. Kreativiteten är också en viktig del av arbetets idéinnehåll. Den kreativitet som beskrivs handlar bland annat om kreativiteten i konsten som ett sätt att beakta yttre och inre hot eller att bearbeta och förstå det man inte kan se.

Andligt och andlighet är ord man ofta använder inom kyrkan, men vad betyder och innebär orden egentligen? Det behöver jag få veta och läser in mig på det ämnet också. Jag begränsar litteraturen till den andlighet, som den kristna kyrkan kan stå för.

Litteraturstudien av de olika ämnesområdena baseras på en eller två författare. Dessa kompletteras eller jämförs med författare från en annan teori eller diskursbakgrund.

Jag är intresserad av hur man kan uttrycka andlighet genom att arbeta kreativt. Jag väljer därför att göra en tillämpad del för att söka svar på min andra fråga; hur kan andlighet uttryckas genom att måla egna bilder och samtala om dem? Den tillämpade delen utgörs av en konst- och samtalsgrupp på ett konstläger, arrangerat av Vasa svenska församling.

Jag kommer att använda bildarbete som ram för konst och samtalsgruppen. Jag går inte in på området bildterapi. De båda arbetssätten liknar varandra men i bildterapi söker individen förändring och det vanligaste syftet är personlig utveckling. I bildterapi måste också ledaren vara bildterapeut. Bildarbete handlar snarare om handledning och vägledning.

I förverkligandet av idén eller i den tillämpade delen, i själva målandet och i samtalen, används Frälsarkransen och *Bibelns pärlor* som tema och inspiration för bilder.

Målningstillfällena delas upp på fyra dagar, en förmiddag per dag. För varje dag finns ett tema och möjlighet till samtal och diskussion. Bilderna kommer att dokumenteras genom fotografering och genom deltagarnas egna bildberättelser. Bildberättelserna dokumenteras skriftligt och återges så ordagrant det är möjligt. Målningstillfällena skall utvärderas skriftligt av deltagarna genom att de får fylla i en utvärderingsblankett med tre frågor. I den kritiska granskningen och i den sammanfattande diskussionen utvärderar jag mina erfarenheter av konst- och samtalsgruppens arbete. Jag använder bilderna, bildberättelserna och mina dagboksanteckningar som grund för utvärderingen. Till utvärderingen hör också grupprocessen, dvs. det som hände i gruppen.

2 Diakoni och kultur

Kulturdiakoni handlar om konsten som metod för att skapa medvetenhet och dialog. Dialogen sker mellan människor och mellan kyrka och samhälle. Diakoni handlar också om möten mellan människor och Gud. Kulturdiakoni och diakoni handlar mycket om människans utsatthet. Det handlar om att främja människovärde och skapa ett bättre samhälle.

2.1 Diakoni som dialog och gemenskap

Diakonin ses som en del av kyrkans identitet och ska få prägla hela församlingens liv genom alla de verksamhetsformer som finns. Man kunde säga att diakoni är ett förhållningssätt för hela kyrkan. Diakoni kan uppfattas som ett arbete där den starka stöder/hjälper den svaga. En annan tanke är Kristi närvaro, som hjälper oss att se Kristus i den nödställda samtidigt som han finns i den hjälpande handen (Murray & Rönnholm, 2003, 13).

Utifrån tankegången om Kristi närvaro suddas gränsen mellan stark och svag ut och mötet blir mera jämlikt. Förutsättningarna för dialog blir också bättre. Murray och Rönnholm (2003, 20-23) diskuterar dialogen och säger att den fått plats i dagens diakoni. Dialogen är inte en metod för att få med sig människor utan ett samtal, där människor kan mötas utan att vara tvärsäkra på sin sak. Dialogen mellan kyrkan och samhället är viktig, eftersom kyrkan förenar både tradition och vision. Det är därför svårt att tänka antingen- eller. Traditioner och visioner, tillbedjan och samhällsengagemang, stöder varandra och finns sida vid sida. Till det behövs en dialog.

Kyrkan har genom tiderna både tagit initiativ till och tagit ansvar för samhällets sociala omsorg. Kyrkan och diakonin har ett kontinuerligt uppdrag, att främja människovärdighet och bidra till att skapa ett bättre samhälle. Vår tids samhälle präglas av rädsla för andra. Den som är självständig och framgångsrik hyllas medan åldrandet, svagheten och beroendet uppfattas som hot (Murray & Rönnholm 2003, 32).

Diakoni handlar om efterföljelse. Kristi gärning är både den mest centrala och den mest omfattande dimensionen då det gäller efterföljelsen. Som definition på diakoni blir

efterföljelsen lätt diffus eller luddig. I folkkyrkan blir diakoni lätt ett smalt begrepp så att det bara handlar om vissa kyrkliga aktiviteter och socialt arbete. Idag är diakonin igen central i församlingarnas verksamhet, och församlingen skall som helhet vara diakonal. I boken *Där nöden är störst*, skriver en av medförfattarna Yngvill Martola att kyrkans hela verksamhet är själavård. Själen i judisk-kristen tradition är detsamma som livet. Enligt det resonemanget blir själavård hjälp till att leva. Diakoni kunde då definieras som livshjälp där livet är hotat. (Kummel - Myrskog & Sarelin & Ekstrand 2009, 102)

Enligt *En gemenskap av ansvar och delaktighet*, en strategi för diakoni- och samhällsarbete 2010 skall diakonin skall stöda människor så att de blir medvetna om sina resurser och möjligheter, och därmed kan stöda och ta ansvar för sig själva och sin omgivning.

I strategiska definitioner beträffande diakoni sägs att kyrkan i sitt diakonala arbete verkar på ett helhetsmässigt sätt för att hjälpa en människa i nöd. I den hjälpen ingår andligt, psykiskt, materiellt och socialt stöd, samt stöd för människan att ta eget ansvar. Också påverkan i samhället och diakoniföstran är viktigt i det diakonala arbetet. (strategi för diakoni 2010, 18)

Ett centralt mål för diakonin är att arbeta mer *med* människor än *för* dem. Det handlar om att ge dem nycklar till att själva hitta lösningar för att kunna förändra sina liv. För att arbeta med/ för människor måste man känna till deras vardag med familj, arbete och fritid. En strategi eller en värdegrund i diakoni är att arbeta utifrån ordet eller begreppet *koinonia*. Ordet *koinonia* innehåller betydelsen av gemenskap, delaktighet och delande. Man kunde också tala om solidaritet. Det betyder också att man visar öppet att man tar ställning för någon, isynnerhet för dem som är svagast. Vidare kan man säga att ordet *koinonia* innebär ett gemensamt ansvar att dela bördor, och att alla blir delaktiga i gemensamma gåvor och ett gemensamt människovärde (strategi för diakoni 2010, 14-15)

Diakoniarbetaren skall vara med och stöda människor så att de blir medvetna om sina resurser och möjligheter. Det kan ske genom ekonomiskt stöd, praktiskt rådgivning i dagliga aktiviteter, samtalsstöd eller själavård. Diakoni skall också handla om att hitta inre resurser som blir drivkrafter i livet. Jag tänker då på drivkrafter för utvecklandet av värderingar, etik, moral eller medmänsklighet, delaktighet och gemenskap, eller för kristen tro.

2.2 Kulturiakoni för dialog och medvetenhet

Det man först tänker på då man hör ordet diakoni är social omsorg eller hjälp till dem som har det svårast i samhället. Larsson (2008, 14-15) refererar Olav Hartman (1906 – 1982) präst, författare och dramatiker, som har utvidgat och nyanserat diakonibegreppet. Redan 1955 talade han om tre vägar för samhällsdiakoni: Forskningens väg (det allmängiltiga på forskningsfältens gränsområden), konferensdiakonins väg (mötesplatser för grupper och organisationer) och konstens diakoni (kulturiakoni). Inför världens nöd kan kyrkan inte slå sig till ro och bara vänta på sociala och politiska åtgärder från samhället. Människan är mer än bara kroppen och kulturiakoni är ett uttryck för *”kyrkans otålighet”*.

Vidare refererar Larsson (2008, 19-20) Hartman gällande diakoni. Diakoni handlar om möten mellan människor och möten med Gud. Hartman beskriver människans möte med Gud, ett möte som sker då människan är utsatt och hjälplös. Hon möter inte Gud då hon känner sig stark, viktig och klok. Hartman menar att de människor som blir berörda av Gud också blir berörda av de människor som har det sämst. Berörda människor drivs av en vilja till förändring av sociala, ekonomiska, politiska och förtryckande strukturer i ett samhälle. För Hartman handlade hela livet om dramat mellan människan och Gud, ett drama som utspelar sig överallt och oftast där man minst anar det. Dramat handlar om ett engagemang för dem som ställs utanför människovärde, samhället och gemenskap. Här kan konsten komma in för att skapa dialog och medvetenhet. Konstens uppgift är inte att förgylla verkligheten utan att se verkligheten som den är. Det är konsten som gör oss medvetna om människans situation.

Likaväl som kyrkan kan vara med och bygga sjukhus borde kyrkan kunna vara med och bygga konserthus och teatrar. Det som Hartman sökte i kulturen var dialogen. Han försökte även i gudstjänst och förkunnelse hitta andra former än den traditionella envägskommunikationen. I kulturiakoni är poängen att all odling även den andliga följer lagar som liknar den biologiska utvecklingen. Det är förutsättningarna för utveckling som är viktiga och förutsättningarna som behöver förbättras (Larsson 2008, 14-15).

För att kunna delta i samtalet om trons djupaste frågor deltar och ägnar sig kyrkan också åt kultur. Konsten och religionen kan ses som tvillinger. Två sidor av det mänskliga livet, djupt sammanvävda och beroende av varandra. Hartman menar ändå (enligt Larsson 2008, s.12) att man inte kan se konsten som någon *”himmelsk metkrok”*. Kulturen är ur kristen

synpunkt något helt annat än en missionsmetod. Kulturen är inte trons tjänare utan dess samtalspartner.

Eva Johansson som är präst jämför (Larsson 2008, s. 100), konsten och kreativiteten med människans skapelse till Guds avbild. Då Gud till sin natur är skapande fick också gudsavbilden något av skapande förmåga. För att förstå och för att tyda sig själv, tillvaron och Gud, måste människan bland andra förmågor också använda sig av den kreativa. Konsten är, menar Johansson, ett sätt för människan att utforska människolivets olika sidor. Konsten blir ett kunskapsmedel med vars hjälp världen kan utforskas. Människan skapar sig en bild, som hon delar med sig till andra.

Johansson poängterar att kyrkans kulturarbete inte behöver likna annat kulturarbete. ”Kyrkans uppgift är att skapa rum där människor kan möta Gud”. Hon beskriver kyrkans uppgift som tid och rum för samtal, sökande, bön och reflektion. Vikten av tystnad och närvaro, samt att någon faktiskt lyssnar, betonas också. Kyrkan behöver vara ett *”rum tydligt avgränsat mot utbytbarhetens ideologi och konsumtionssamhällets grälla hets”* (Larsson 2008, 102).

Diakoniarbete sker på olika plan. Det första arbetet är att lindra nöden. Hartman säger att livet handlar om ett ständigt drama mellan människan och Gud. I detta drama finns både yttre och en inre nöd. Det andra arbetet är den inre nöden. Den inre nöden kan förklaras och göras tydlig genom konsten. Genom att ge utrymme för konst som visar på missförhållanden kan man skapa medvetenhet och dialog. Hartman, Johansson, Murray & Rönnholm talar alla om en dialog. Dialogen är möte och samtal. Dialogen kan starta i konst och skapa medvetenhet.

3 Bilden som uttryck för andlighet

Redan i språket används bilder och symboler för att gestalta det som inte kan berättas med ord. Konsten och bilden kan också ses som ett språk för att fånga upp det abstrakta. Kreativiteten i konsten har genom människans tid varit ett sätt att beveka yttre och inre faror, ett sätt att uttrycka och bearbeta. Andlighet är ett abstrakt ord som ofta används inom kyrkan. Kan bilden bidra till att berätta vad andlighet är?

3.1 Bilden som språk

Konsten kan bli porten till det orden inte förmår att gestalta. Därför passar också konsten som språk för att nalkas det heliga. Konsten har ett språk som inte skall eller får tydas, säger Olav Hartman. Jag citerar Hartman (enligt Larsson 2008, s.15-16): Genom konsten upplever vi oss som hela människor, kanske också helade och helgade.

”Inte något vi blir utan som en medvetenhet om vad vi är. Heliga. Komna av Gud och på väg till Gud. Tillhöriga Gud.” Eller *”när den upplevelsen glimtar till kallar vi det en mystik upplevelse, den lugna djupa känslan av att vara ett med allt, i harmoni med allt som är, har varit och som kommer.”* Konsten är det ordlösa språket som hindrar människan att sönderfalla i förnuft och känsla.

Wikström (1990, 51) gestaltar språket som medel för att förstå och uttrycka sig. Då man talar om religiösa erfarenheter är språket ett dynamiskt samspel mellan känslor och det omgivande religiösa språket. Just här kan det ordlösa, eller bilden fungera som ett uttryck eller som ett medel att nå fram till erfarenheter, också tidiga erfarenheter före orden. Bilderna hos den religiösa människan skapar en ”legering mellan existentiell erfarenhet och språkliga eller symboliska uttryck”, säger Wikström. De religiösa bilderna och riterna ger en upplevelse och har en bearbetande funktion och att det är därför som myterna och symbolerna kan fortleva i människans och kulturens liv.

Hellström biskop i Växjö 1991 – 1994, frågar i boken *Bilder. Fyra herdabrev om bild och verklighet*, vad är bild och vad är verklighet? Vår värld är fylld av bilder och bilder är mer än foton, teckningar, målningar och TV. Också ord och tankar kan förstås som bilder. Kristen tro handlar om det utsägliga – i ordets egentliga mening. Då är bilder, myter och symboler det enda språk som går att använda. Vi är alla hänvisade till bilder i kristet språk och förkunnelse, i liturgi, konst, poesi, psalm. Att använda sig av bilder är nödvändigt och mänskligt självklart (Hellström 1992, 6,8).

Redan i de första bilderna i form av grottmålningar har de urtida konstnärerna återgett sina föreställningar om liv och död, födelse och återvändande, fruktbarhet och förintelse. I centrum för bilderna står kampen för överlevnad. På det individuella planet finns behovet av mat och jaktbyte och på det kollektiva planet finns driften till fortplantning för både djur

och människor. Samma motiv eller mytiska mönster kan ses senare hos vitt skilda folk och kulturer. Huvudmotiven i målningarna återkommer. Motiven är arketytiska, dvs. typiska för den mänskliga arten (Hellström 1992, 12-13).

Grottmålningarna är till sin karaktär rituella. De är mer än att "bara" måla. Målningarna formulerar det urmänskliga behovet att besvärja andarna eller gudomen, så att jaktlyckan blir god och människan kan överleva. De förhistoriska jägarna var beroende av sitt villebråd för sin överlevnad. Genom det rituella målandet ville man påverka djurens fortbestånd och därmed sin egen överlevnad. Målningarna på grottväggar är bilder och själva målandet är också en bild, en rit, för att beveka eller besvärja för att trygga jägarfolkets fortbestånd. Genom rit når människan kontakt med det utomsinnliga och bilden blir en kanal till det eviga. Bilden och riten står i förbindelse med varandra och påverkar varandra (Hellström 1992, 16).

I den urtida bilden, som jag beskrivit i enlighet med Hellström (1992, 19) blir bilden och riten oskiljaktiga. Jag kommer inte att närmare gå in på riten eller dess betydelse men jag väljer att nämna den eftersom den i sammanhanget förklarar och ger tyngd åt bildens och målandets betydelse för människan. I kombination med riten utgör bilden den äldsta mänskliga reflektion som finns bevarad. Man kan lägga olika perspektiv på den arketytiska bilden och riten. Hellström nämner den existentiella; födelse, mognad, fruktbarhet, och död. Det handlar om individuell eller kollektiv överlevnad och pånyttfödelse. Ett annat perspektiv är det sakramental; det rituella offret och måltiden. Ett tredje perspektiv är det gemenskapsmässiga; stammen, klanen, folket och så småningom nationen som kommer in i bilden, riten och myten ses som en social gemenskap.

Hellström (1992, 23) talar om bilden som ofrånkomlig när det gäller mänsklig reflektion och kommunikation. Inget kan som bilden förmedla visioner, aningar och mysterier. I bilden kan det utsägliga förnimmas – med känsla och intuition. Bilden är oöverträffad när det gäller vår upplevelse av tillvaron och verkligheten. Ska den kristna tron nå fram på ett meningsfullt sätt är bilden en nödvändighet.

Både Wikström och Hellström säger att bilderna har en funktion för människans upplevelse av verkligheten. Bilderna har en bearbetande funktion. Bilden har funnits med människan sedan urtid och den målade bilden finns kvar ännu.

3.2 Kreativitet

För att förstå tankegången om kreativitet och hjärnans förmåga till värdering av situationer skall jag kortfattat presentera neurofysiologen Matti Bergströms (1990) beskrivning av hjärnans resurser. Jag kommer också att jämföra Bergströms beskrivning med Evenshaug & Hallens (2005) tankar om kreativitet.

Bergström beskriver tre ”hjärnresurser”. Dessa är; kraft, kunskap och värde. I hjärnan finns hjärnstammen; ett centrum som styr vårt medvetande. Centrat aktiverar psykisk intensitet och muskelkraft, som är grundläggande resurser för vårt beteende. Dessa båda tillsammans kallar Bergström ”kraften”. Hjärnbarken kännetecknas av ordnade signaler som kodats från sinnesorgan, från minnet och från genetiska källor. De här ordnade signalerna tillsammans med minnet och genetiska källor kallas ”kunskap”. Hjärnan har kapacitet att ur en helhetssyn holistiskt bearbeta information från omgivningen. Den holistiska resursen är ämnad att göra urval och värdera information. Hjärnan har förmåga att föra samman och jämföra, att se kunskapsstrukturer som helhet. Hjärnans tredje resurs som bygger på kraft och kunskap är att värdera kunskap, Bergström talar om värdekapacitet. Värde är inte det samma som kunskap. Först bedöms en situation som helhet. Genom bedömningen erhålls medvetenhet om den aktuella situationen. Man kunde kanske säga att hjärnan gör en konsekvensbedömning. Sedan väljs den kunskap som är mest relevant för att styra energi och resurser för att nå ett mål (Bergström, 1990, 39-43).

Bergström (1990, 77) säger att kreativitet och hjärnans förmåga till värdering av situationer är ytterst värdefullt för livet och människans utveckling. Han liknar kreativiteten vid en reservkraft som hjärnan har för att klara oförutsedda händelser. Hjärnan har kapacitet att skapa ny kunskap för nya tider. Kreativiteten representerar kommande tid och naturen har skapat ett redskap som klarar av att på något sätt lösa oförutsedda problem. Kreativiteten beskrivs som en överlevnadsstrategi för att klara sig undan livsfara men också som en strategi för människan att i framtiden få det bättre. En människa upplever hot både utifrån och inifrån. Tidigare var vilda djur och oväder farliga, nu har vi andra faror som våld, krig, terror och naturkatastrofer. Människan upplever också hot inifrån sig själv, i form av ångest och oro. Kreativiteten ger sig uttryck i konsten genom att den genom hela människans tid varit ett sätt att beakta både yttre och inre faror.

Bergström beskriver konsten som något som växer fram ur rädsla. Även det vackra växer fram ur rädslan för det fula. Konstens uppgift är att fånga eller fångsla oron i själen. Kunskap hjälper inte. Mamman sjunger för barnet, inte för att sången är vacker, utan för att jaga bort barnets oro. Barnet lugnar sig och rädslan försvinner. Varje tid fodrar sin konst, sina musikverk, för att som Bergström säger ” *binda sin tids demoner i människors själar*”. Vidare säger Bergström att vetenskapen står hjälplös för problemen i hjärnans djupa delar. Tron att allt kan analyseras hotar att förstöra människan. Hotet kommer inte främst utifrån utan inifrån. Det faktum att konsten inte försvunnit ur människans beteende genom tidernas lopp visar också på konstens nödvändighet. Den svarar för helhetsidén och hjälper att utveckla ett värdeliv. Konst förmedlar inte information utan enbart värde. Konsten är det adekvata språket för vår värdekapacitet (Bergström 1990, 135 – 136).

Kreativitet är ett begrepp som är svårt att definiera. Man tycks ändå vara överens om att kreativitet handlar om en förmåga att utveckla idéer eller produkter som uppfattas som nyttiga eller värdefulla för många. Det skapande tänkandet kännetecknas av originalitet, idériakedom, spontanitet, flexibilitet och öppenhet. Kreativa tankegångar går från varandra och i olika riktningar. För att få en bättre bild av kreativitet kan man jämföra den med intelligens, även om det är ett annat svårdefinierat begrepp. Det kreativa tänkandet leker medan det intelligenta tänkandet fokuserar på problemlösning. Gemensamt för dem som får höga poäng i kreativitetstest är att de har många intressen, de dras till komplicerade problem och företeelser. Kreativa människor kan avvika från sociala regler och deras föräldrar har ofta uppmuntrat dem både till intellektuell nyfikenhet och till utveckling av intressen. Även om det divergenta, mångriktade tänkandet med säkerhet främjar kreativa lösningar är det ändå osäkert om mätningar och test kan fånga alla de faktorer som ligger bakom kreativt tänkande och kreativa lösningar (Evenshaug & Hallen 2005, 170).

Man kan säga att kreativ problemlösningsförmåga består av kombinationer av flera personliga, kognitiva, motivations- och miljömässiga faktorer. De flesta människor har åtminstone i viss utsträckning en förmåga till kreativitet. Kreativa människor kännetecknas av att de är ”uppgiftsinriktade”. Mindre kreativa människor är mer egoinriktade, de drivs mer av den prestige och de belöningar problemlösningen kan föra med sig (Evenshaug & Hallen 2005, 171).

Tankegångarna från boken *Barn- och ungdomspsykologi* (2005) stämmer väl överens med Bergströms tankegångar om vikten av mångsidig stimulans och möjlighet till att leka,

också med tankar. Än en gång framhålls kreativitet som något som gynnar andra och inte bara en själv. När man inte längre tänker mest på sig själv kan man komma nära andligheten.

3.3 Andlighet

Beroende på religion, kultur eller sekulariseringens effekter har ordet andlighet med säkerhet olika betydelse för olika människor. Enligt *Nationalencyklopedin* är andlighet ett begrepp som blev vanligt på 1990-talet och som närmast återger det engelska ordet *spirituality*. Begreppet andlighet avser mänskliga icke-materiella strävanden, som inte med nödvändighet är religiösa. Ordet spiritualitet används ofta om religionens "insida" eller innehåll, till skillnad från dess institutionella och utåtriktade aspekter.

Andlighet handlar alltså om mänskliga strävanden, som är icke-materiella. Andlighet handlar också om religionens insida eller idéinnehåll. Andlighet behöver inte vara bunden till en religion.

Jag väljer att inleda andlighet med en av vår tids auktoriteter just på andlighet. Lönnebo har med sin personlighet tjänat som andlig förebild för många människor. Han är också skapare av radbandet frälsarkransen, ett hjälpmedel för andlig träning och mognad.

Lönnebo (2005, 15) säger att förundran kanske är det viktigaste steget in i religion och andlighet. Ett sätt att närma sig andlighet är att fråga vad är sant, vad är skönt, vad är rätt vad är gott, vad är heligt? Människan har en stark vilja till mening, en vilja som kan tjäna som en drivkraft. För att nå sig själv och sin bestämmelse behöver människan fråga sig: Vem jag vill vara?

Människan ställs inför många val i livet och det finns goda frågor att ställa i valsituationer, menar Lönnebo (2005, 78): Är det mänskligt, är det ödmjukt, är det klokt, är detta bra för barnen, för jorden, för de fattiga och svaga, är det gott för själen, är det något att dö för?

Mänsklig mognad och andlighet är inte något som kommer automatiskt utan det måste övas. Mognaden och andligheten går hand i hand. För att lättare beskriva och förtydliga mognad och andlighet kan man beskriva vad det inte är. Det som inte är mognad eller andlighet beskrivs som jagiskhet, orättfärdighet, högmod, girighet, likgiltighet, hat, avund,

otukt, lögn, elakhet, svartsyn, hyperkritik och lättja. Det goda som gör oss till mogna människor är mod, vishet, måttfullhet, rättrådighet, tro, hopp och kärlek. ”Vår främsta nöd är inte brist på ord, utan brist på varma hjärtan och klara hjärnor” (Lönnebo 2005, 138)

Andlighet bör övas. För att utveckla och förverkliga andlighet kunde man göra praktiska uppgifter för det goda tillsammans med andra. Man kunde ha samtalsgrupper om det andliga livet, djupmeditation, retreat, pilgrimsvandringar, biktsamtal, man kunde delta i praktiska sociala uppgifter för att lindra nöden- eller något helt annat (Lönnebo 2005, 243).

Jag skall jämföra den andlighet jag beskrivit enligt Lönnebo med Bergströms förklaring av hjärnans kollektiva kraft. Bergström (1990, 159, 161 - 162) talar om hjärnans kollektiva kraft, som inte vill förstöra utan förena allt levande till en harmonisk helhet. Det är en helhet där det svaga kan förenas med det starka, det sjuka med det friska och det onda med det goda. Bergström drar paralleller mellan den kollektiva kraften och religionen. Religionen eller den kollektiva kraften är en djup form av human livsåskådning; de är ett liv med värden. Följaktligen lever en sådan människa ett värdeliv, hon gör sina beslut med tanke på hela mänskligheten och hela naturen. Livet som helhet är en värderingarnas summa. Livet som sådant är ett värde.

Bergström beskriver livet som värdenas summa. Under normala förhållanden och under förutsättning att de tre resurserna kraft, kunskap och värde har fått utvecklas kommer människan att under det mogna livet använda energi och kunskap under värdekapacitetens kontroll. Ett moget liv förutsätter att människan kan se stora sammanhang och helheter utöver egna själviska ändamål. Bergström menar att utan en sådan helhetssyn är det inte möjligt att göra goda val eller att utvärdera den situation som människan och världen befinner sig i. Värdering förutsätter helhetssyn och helhetskänsla. Det är alltså inte ett kortsiktigt kämpande och vinnande som sker på andras bekostnad. (Bergström 1990, 157 – 159).

Under 2000-talet har det skrivits en hel del om människans sökande. I boken *Kultur och kyrka* tar Larsson upp tidskriften 00-TAL, en tidskrift som fokuserar på litteratur, konst och samtidsdebatt. Jag väljer att nämna författaren och kulturjournalisten Maria Küchen för en essä hon skrivit i 00-TAL. Larsson (2008, s.85) refererar Küchen och menar att hennes essä ytterligare belyser begreppet andlighet. Numret handlar om tro och tvivel och om olika aspekter av tro i dagens samhälle. Küchen skriver om Guds plats i den svenska

samtidspoesin och samtidskonsten. Küchen har alltså läst olika nutida författare i ämnet och hon menar att det finns en gemensam nämnare hos dem. Nämnaren benämner hon som något andligt, i brist på ett bättre ord, som hon själv uttrycker det. Hon ger också en ny fördjupad förståelse av begreppet andlighet. Küchen använder ord som ”övertygelse, inspiration, trygghet och drivkraft”. Hon använder även ord som ”lockelse, frågetecken, provokation och komplikation”, när hon beskriver det andliga.

Lönnebo gör mognad och andlighet till något djupt personligt. Man måste börja med sig själv för att nå förändring. För att nå förändring eller mognad bör det finnas insikt, medvetenhet och vilja till det goda. Den djupt personliga viljan till de goda valen ger mognad och får i förlängningen konsekvenser i ord och handling. Ord och handlingar vilka är riktade till medmänniskor, till djur och natur. Lönnebo skissar upp andlighet och mognad som ett sätt att tjäna mänskligheten med naturen och miljön inkluderad. Lönnebo visar att andlighet går till grunden med vad som är gott och ont på ett sätt som jag inte uppfattar som moraliserande. Andlighet hos människan är ett beslut om vilken människa hon vill vara.

Lönnebo säger att förundran är ett steg in i religion och andlighet och Küchen talar om övertygelse, inspiration, trygghet och drivkraft eller lockelse, frågetecken och komplikation. Hon använder också ord som antyder att det finns något som startar eller väcker till andlighet. Bergström talar om kreativiteten som en resurs eller kraft att tjäna det kollektiva, helheten. Bergström ser konsten som ett kreativt sätt att bearbeta yttre och inre hot. Fysiologen Bergströms och biskopen Lönnebos tankar går nära varandra. Lönnebo talar om mänsklig mognad som andlighet. Om man går till botten blir andlighet ett ställningstagande om gott och ont. Bergström talar om den kollektiva kraften, en kraft som inte vill förstöra utan förena, en kapacitet att bedöma värde av handlingar.

4 Konst och samtalsgrupp

Utgående från litteraturen vill jag prova hur andlighet kan uttryckas genom att måla egna bilder och samtala om det man målat. Jag är också intresserad av vad en fokusgrupp kan tillföra den enskilda människan. Jag kommer att pröva min idé på ett konstläger ordnat på Alskat lägergård, av Vasa svenska församling. Min andra frågeställning är hur andlighet kan uttryckas genom att måla egna bilder och samtala om dem.

4.1 Grupptillhörighet

Jag vill diskutera gruppens betydelse för den enskilda utifrån en socialpedagogisk infallsvinkel och jämföra den med den grupptillhörighet som kan finnas i kyrkan.

Bent Madsen (2001, 121) hänvisar till gruppens betydelse för den enskilda individen utifrån socialpsykologiskt och sociologiskt perspektiv. Från denna teoribakgrund är man någorlunda enig om att gruppmetoden är speciellt effektiv när det handlar om förändringsarbete hos den enskilda människan. En av grundförutsättningarna för gruppens effektivitet anses vara människans ovilja att skilja sig för mycket från gruppens värderingar. De viktigaste sidorna av grupparbetet är ändå inte att alla skall tycka lika, utan värdet ligger i att kunna känna igen sig och se ett allmängörande av enskilda människors problem.

Owe Wikström är präst, författare och professor i religionspsykologi. Han har förutom vetenskapliga publikationer skrivit böcker om musik, litteratur, konst och populärkultur. Om man ser religionen ur ett innehållsmässigt perspektiv, finns det ett grundläggande antagande i kristen tro; nämligen att det finns en annan värld än den påtagliga och synliga, säger Wikström (1990, 92). Religion är, till skillnad från privata funderingar kring livets mening och mål, knuten till riter, gudstjänster och liturgier och en kollektiv gemenskap. I musik, bild, ord, handling odlas och upprätthålls tilltron till sanningen i trosföreställningarna.

Det är nästan omöjligt att närma sig kyrka och religion utan att på något sätt bli delaktig i en grupp. Religionen har ett eget språk och det är först när orden får en social bekräftelse som de kan bli trovärdiga. Ord som Gud, ande, omvändelse och helighet är svåra att förstå

i ensamhet och utan ett socialt sammanhang. Ur ett sådant perspektiv är kyrkan ett socialt nätverk som gör att det andliga kan förankras teoretiskt och praktiskt. Religiös kunskap är beroende av gemenskap eftersom man inte kan se det man talar om. Också ord som nåd, frälsning eller synd får ett meningsfullt innehåll först när de är riktiga gemensamma ord i en mänsklig gemenskap (Wikström 2003, 132 – 133).

Utifrån de här resonemangen har gruppen betydelse för den enskilda människan som stöd. Gruppen fungerar som stöd för att känna igen sig och stöd för att starta förändringsarbete. Gruppen har också betydelse för att tillsammans gestalta det osynliga och abstrakta, att tillsammans göra ord (som andlighet) mer verkliga.

4.2 Bildarbete

Jag skall kort beskriva bildarbete genom bildgrupper som bildläraren och bildterapeuten Eva Eriksson och diakonen Magdalena Ljunggren bedrev under några år i stadskyrkan i Umeå.

Arbetet handlade om att öppna kyrkan. Uppgiften att predika sågs som viktig, men de professionella samtalen var också viktiga. Det handlade om handledning och vägledning, om kyrkan som en oas eller rastplats. Bibeltexter lästes i kyrkorummet. Var och en var fri att koppla ihop bibeltexter med sitt eget liv, man fick tänka och måla som man ville, det fanns inget som var rätt eller fel. Den valda bibeltexten lästes alltid tre gånger. Deltagarnas uppgift var att möta texten, låta den sjunka in och se om den väckte inre bilder. Efter textläsningen flyttade man till samlingsrummet och målade. De texter som valdes var mustiga och bildrika och bjöd in till någon slags försoning och förlåtelse. Texter som var välbekanta för de flesta målades också t.ex. julevangeliet. Som avslutning på bildgruppens arbete satt alla på stolar i en halvcirkel med bilderna utlagda på golvet. De som ville berättade om sin bild, om det som de fäst sig vid, hur de valt material, hur arbetsprocessen varit och hur de upplevde sin färdiga bild. Var och en fick bestämma om de andra skulle få ställa frågor eller spegla sig i bilden. Man var noga med att betona att bilden handlar om projektioner och att alla talar utifrån sig själv (Bergh-Frykholm 2008, 145 - 146)

Alla hade något som de brottades med. Det kunde vara tron eller relationen till Gud. Många hade negativa erfarenheter av kyrkan, andra målade sina egna personliga

upplevelser. Man arbetade pedagogiskt, inte terapeutiskt. Det hände att man slussade människor vidare till präst eller psykoterapeut. Man upplevde att det var viktigt att det fanns två ledare. Avslutningsvis säger man att bildskapandet är svårt att beskriva, det måste upplevas inom trygga ramar (Bergh-Frykholm 2008, 148)

4.3 Plan för lägret på Alskat

Jag vill prova min idé i ett välinarbetat sammanhang med gruppdeltagare som är vana att jobba tillsammans och som kan känna sig trygga i de utrymmen som är tillgängliga. Jag väljer därför ett konstläger som ordnats i tio år av Vasa svenska församling på lägergården Alskat. Lägret är ett fyra dagars läger med ca 20 deltagare. Många av deltagarna återkommer varje år. Vid varje läger har man tre- fyra olika konstformer eller hantverk och deltagarna får fritt välja vad de vill göra. Man får också ha med eget material och jobba självständigt om man hellre vill det. Idén med och tanken bakom lägret har varit att samla människor med spridd livsproblematik, i olika åldrar. Åldersspannet har varierat mellan åtta månader och nittio år. På lägren har det varit naturligt att ta hand om varandra och dela med sig av sina livserfarenheter.

För att styra in målningen på andlighet kommer deltagarna i gruppen att måla utifrån givet tema. Jag väljer Frälsarkransen med andaktsboken *Bibelns pärlor Möt berättelserna med Frälsarkransen* av Martin Lönnebo. Viktiga frågor som ligger till grund för kransen är: Vad är viktigast för människan när hon närmar sig sin skapare? Vad är äkta mänskligt liv? Vad är viktigast för en kristen och hur ser ett kristet liv ut?

I Frälsarkransen finns åtta pärlor med olika teman. Jag bedömer att åtta pärlor blir för många på ett fyra dagars läger och jag väljer därför ut fyra av pärlorna. Det finns en tanke bakom ordningen på pärlorna och jag startar med den första pärlan, Gudspärlan. Sedan väljer jag teman där man lätt kan känna igen sig, oberoende av eventuella tidigare erfarenheter i en kristen församling. Dessa teman är tider av bekymmer (ökenpärlan), önskan om lycka (bekymmerlöshetspärlan) och längtan efter kärlek (kärlekspärlan). I andaktsboken finns sju olika texter för varje tema, en för varje dag i en vecka. Jag väljer en text för varje tema. Jag kunde ha valt vilken text som helst från andaktsveckan, men väljer

texter som innehåller beskrivningar; visuella texter. Jag tänker att beskrivningar gör det lättare att få en idé och starta målandet.

Bilden är viktig men de tankar som bilden väcker är också viktiga. Efter målandet finns tid att berätta om den bild man målat. Att berätta är dock frivilligt. Den som målat har tolkningsföreträde till sin egen bild, vilket betyder att bildskaparen berättar om sin bild och får bestämma om hon/han vill att någon i gruppen skall ta del i bilden genom att säga något om den. Gruppen har betydelse för att bekräfta, att se bilderna och lyssna på berättelserna.

För att kunna leda en grupp och för att kunna redogöra för de olika uttrycken bedömer jag att en gruppstorlek bör röra sig kring fem personer. I en mindre grupp är det lättare att prata och få muntur. Det finns också bättre tid och energi att orka lyssna på varandra om gruppen inte är för stor. Som ensam ledare är det också lättare att se varje deltagare och se det som händer i gruppen då antalet rör sig kring fem. Stöd för siffran fem som ett gott antal på medlemmar i grupp hittade jag hos Jeffmar (1998, 140).

Ulla Holmberg (2000, 38) säger om handledningsgruppens storlek, att gruppen skall kunna erbjuda en mångfald av tankar och reflektioner samtidigt som gruppen ska ge utrymme för alla att komma till tals. Mot den bakgrunden säger också Holmberg att fem är ett lämpligt antal för en grupp. I praktiken är sex- sju deltagare en bra gruppstorlek medan fem deltagare är för få och den övre gränsen för en handledare går vid åtta deltagare.

Jag kommer ändå att i lägersammanhanget vara flexibel då det gäller storleken på gruppen. De flesta deltagarna på lägret känner varandra från tidigare och därför vågar de måla och samtala tillsammans med varandra. Det kommer inte heller att vara lämpligt att utestänga någon från akvarellgruppen, eftersom en del av tanken bakom lägret är att alla får vara med och alla får dela med sig av sina erfarenheter. Gällande tidsanvändning för målningstillfällena drar jag inte ut på tiden utan använder den tid som behövs, så att deltagarna orkar måla och samtala.

Jag väljer att arbeta med tekniken akvarell, för att den är bekant för mig. Då kan jag som ledare vara trygg i användningen av tekniken. Akvarell passar också bra i utrymmen där det inte får bli "smutsigt" som t.ex. i en kyrka eller ett församlingshem. Materialet är förhållandevis billigt och lätt att ta med sig.

I boken *Måla årstiderna i akvarell* av Ia Säflund (2001, 6) sägs att akvarell som teknik passar till spontan lek och snabba ingivelser. Det är en teknik där man kan jobba snabbt och oplanerat och skapa ögonblicksbilder. Tanken om det spontana och lekfulla målandet i akvarellteknik stöder också min tanke om att man inte skall behöva planera eller fundera länge utan måla det man först kommer att tänka på.

Målningstillfällena presenteras redan i inbjudan till lägret under rubriken ”Måla från hjärtat”: Akvarellmålning med berättelser ur *Frälsarkransen*. Berättelserna innehåller bön, dikt och bibeltexter. Inga förkunskaper behövs.

Hjärtat är Bibelns och kyrkans kännetecken, hjärtat är också en psykologisk bild för människans innersta, hennes djupaste relationer, känslor och karaktär. Hjärtat passar därför bra som rubrik för andlighet och mognad. Jag väljer medvetet att inte nämna andlighet i rubriker eller teman. Genom val av texter är temat styrt och jag önskar spontana bilder, utan krav på andlighet.

Deltagarna får lyssna på olika texter ur boken *Bibelns pärlor Möt berättelserna med Frälsarkransen*. Tidsplan är ett målningstillfälle per dag på ett fyra dagars läger. Femton minuter beräknas för att läsa text och trettio minuter för att måla. För att berätta om bilder och för att lyssna reserveras också trettio minuter. Första tillfället kräver extra tid för introduktion och det sista tillfället extra tid för skriftlig utvärdering.

Dag 1: Introduktion. Jag berättar att vi kommer att måla efter olika teman ur *Frälsarkransen* och kort att jag gör ett slutarbete. Den som vill får efteråt berätta om sin bild. Jag frågar om jag får fotografera bilderna och om gruppens medlemmar kan tänka sig att utvärdera målningstillfällena skriftligt efter sista gången. Man får också vara med och måla i gruppen utan att berätta om sina bilder och utan att utvärdera.

Dag 1: Det gudomliga hjärtat (Gudspärlan). Jag läser Ps 139: 1-12, texten handlar om Gud som gränslös i betydelsen överallt samtidigt som Gud är ständigt nära eller närvarande (Lönnebo 2007, 60 -61)

Dag 2: Tema: Det kämpande hjärtat (ökenpärlan). Jag läser en dikt som handlar om att välja. I livet finns många val och livet är att välja.

Dag 3: Tema: Det lyckliga hjärtat (bekymmerslöshetspärlan). Jag läser bönen Fader vår. Tanken är här att fundera vilken del av bönen som känns viktig just nu och hur bönen kan

vara en väg just nu till att bekymra sig mindre, bekymmerslöshet? (Lönnebo 2007, 140 - 141)

Dag 4: Tema: Det goda hjärtat (kärlekspärlan). Jag läser Jes 53: 2-7. Texten handlar om Gudskärleken som gör att hämnden blir överflödig, att inte behöva löna ont med ont. Kristus ges som förebild som den store läromästaren (Lönnebo 2007, 167 – 168)

Tid för skriftlig utvärdering med färdiga frågor.

5 Måla från hjärtat, redovisning

Konst- och samtalsgruppen samlades varje förmiddag under det fyra dagar långa lägret. Hela lägrets tema är Frälsarkransen. Det är fritt för var och en att delta i den grupp eller konstform som intresserar. Jag berättar kort vem jag är och hälsar deltagarna välkomna till ”Måla från hjärtat”. Jag berättar också att jag önskar att den som vill vara med och måla och samtala skall stanna i gruppen under hela målningstillfället, och att man kan komma och prova måla utan förpliktelser att fortsätta. Akvarellgruppen samlades i bastubyggnadens allrum, som är ett ljust och luftigt rum med en fönstervägg mot havet. Utrymmet är lättillgängligt och avskilt från huvudbyggnaden där de andra grupperna samlas. I rummet finns också allt material som behövs färdigt framplockat, och det finns en plats för alla. Av tekniska skäl har jag valt att redovisa bilderna i bilaga 1. I bilagan finns texterna som lästes, bilderna och bildberättelserna.

5.1 Tema; det gudomliga hjärtat

Den första texten är psalm 139,(gudspärlan) bilaga1 text 1.

Deltagarna hittar snabbt platser. Alla i gruppen målar, jag avslutar då jag ser att tiden gått (30 min) och de flesta också är färdiga. Barnen har varit färdiga en stund och de får börja berätta. Två av barnen vill inte säga något, de har målat egna bilder som inte relaterar till texten. De barn som är färdiga och som jag ser att är oroliga får springa iväg till nästa grupp. Alla vuxna berättar något om sina bilder. De vuxna får själva välja när de vill berätta om sin bild. Gruppen är stor, så jag väljer att styra samtalet gällande

tidsanvändning. Jag tar fasta på det jag uppfattar som kärnan i bildberättelsen och skriver ner det. Jag har nedan valt ut de bildtexter som har olika innehåll. Naturtemat finns i flera bildberättelser och jag återger inte alla av dem.

Bildberättelser:

Min bild innehåller det stormiga livet, livet som får ro i döden.

I döden finns ett universum fullt med pärlor.

Gud ser i himmelen och i dödsriket.

Livet är mjukt och rörligt när allt är som det skall vara.

Jag ser färger och liv. Det här är min favoritpsalm, jag är aldrig ensam.

Gudspärlan lyser i naturen, oberoende av ljuset, så lyser den lika.

Jag är Guds hand, handen finns ovanför jorden. Så viktig är jag (människan) för Gud.

Livet är en labyrint som man skall hitta igenom. Gud finns som kärleken i varje hörn.

De teman jag hittar är Gud, död - liv, gemenskap och tillit till livet.

5.2 Tema; det kämpande hjärtat

Texten jag läser handlar om att välja (ökenpärlan), bilaga 1 text 2.

Bildberättelser:

Jag är här i Guds sandbastu. Han frågar mig hur varmt jag behöver innan jag lär mig

Jag kämpar och är på väg mot Gud.

Jag hämtar styrka och kraft från Gud när livet river och stormar.

Jag är innesluten i trygghet.

Jag har målat min dotters valthorn. I sorgen och mörkret finns det toner av hennes instrument, de når igenom mörkret och ger liv, de berör livet.

Jag har målat ett träd som klöser och river mig och tar mina krafter. Men jag klarar mig, jag kan stå emot.

Jag har målat ett träd med liv och med grått, trädet växer fast de gråa delarna finns där.

Teman ur bilderna som jag ser det är straff, tillit till Gud och livet, livets och människans dubbelhet med det goda och onda, samtidigt.

Den andra dagen är alla införstådda med hur målandet går till. En i gruppen hittar inte på något att måla och han vill inte stanna tills vi är färdiga. Han vill komma på nytt en annan dag. Jag låter honom gå. En måste gå ut då hon berättat om sin bild, hon vill vara för sig själv en stund. Vi andra kan se henne genom fönstret, och jag ser att hon klarar sig. Hon kommer in igen efter en stund. Den andra dagen blir det också diskussion efter att alla målat och berättat färdigt. Diskussionen innehåller tankar om målet med livet, om att målet är här och nu och att resan är målet. Diskussionen innehåller också tankar om dubbelheten i livet, om det svåra och om det ljusa, om hur dåliga tankar kan styra människan. Diskussionen går vidare till de sju dödssynderna.

5.3 Tema; det lyckliga hjärtat

Texten är bönen Fader vår. Jag läser den inte ur Bibeln utan tar den ur andaktsboken *Bibelns pärlor*. Tanken är att fundera på vad i bönen som kan bidra till bekymmerslöshet (bekymmerlöshetspärlan) bilaga 1 text 3.

Bildberättelser:

Man kan sova och vila tryggt

Ett barn i moderlivet, det är tryggt fast det är omgivet av livet.

Naturen ger mig ro, då jag blir bekymrad sätter jag mig i naturen och får ro.

Det finns en manlig och kvinnlig sida. Den kvinnliga sidan hjälper till att lösa problemen, då jag får problem går jag över till den kvinnliga sidan, (sagt av en man)

När man är tillsammans och målar får man del av guldfärgen (från Gudspärlan). Jag skulle ha målat mig i guld, men guld hör inte till akvarellfärger

För bekymmerslöshet borde man bo i tält, då har man ingen elräkning

Teman från bilderna är; trygghet, naturen som kraftkälla, att se väg ur problem-problemlösning, gemenskap och små fodringar för att inte behöva oroa sig för ekonomi.

5.4 Tema; det goda hjärtat

Texten handlar om det goda hjärtat (kärlekspärlan), bilaga 1 text 4. Jag läser Jes 53: 2-7:

Bildberättelser:

”Han de gubbin” han finns här i mitten och han har tagit alla föraktade under sina vingar.

I min bild är allt brunt och bränt men i mitten av bilden växer en blomma.

Kärlekspärlorna kommer ur det torkade trädet mitt i bilden för att de andra träden skall kunna grönska.

Människan förstör så mycket, naturen är inte vad den varit. Här har jag målat en törnekrona, den som vi virade till Jesus.

Tema ur samtalet är osjälvisk kärlek. Det sista målningstillfället blev dramatiskt genom ett åskväder som drog över lägerområdet och rummet där vi målade blev mörkt som på natten. Det splittrade koncentrationen för dem som målade; en del var rädda och andra fascinerade. För en del upplevdes texten som svår och diskussionen kom att hålla sig kring vädret, utvärderingsblanketten och hur man på något sätt torrskodd skulle kunna ta sig till huvudbyggnaden.

Jag vill avsluta redovisningen ”Måla från hjärtat” med Eva Johansson tankar om konst. För att förstå och för att tyda sig själv, tillvaron och Gud, måste människan bland andra förmågor också använda sig av den kreativa. Konsten är ett sätt för människan att utforska människolivets olika sidor. Konsten blir ett kunskapsmedel med vars hjälp världen kan utforskas, människan skapar sig en bild, som hon delar med sig till andra. Och enligt

Wikström; eftersom religion är något som görs tillsammans genom gudstjänster och annan gemenskap så utövas också det andliga tillsammans.

5.5 Deltagarnas skriftliga utvärdering

Jag fick åtta ifyllda utvärderingsblanketter. Jag sammanställer svaren men också plockar ut exakta meningar från utvärderingen. I de fall där deltagarna råkat svara nästan identiskt, väljer jag ett av svaren. En del svarade med en mening eller ett ord och någon gjorde hela utvärderingen under första frågan.

Vilka tankar väckte akvarellmålningen?

”Målningen väckte många tankar”. ”Blåa tankar”.

”Alla hade sina egna tankar om de bibliska berättelserna, tankar man i vanliga fall glömt bort”.

Det finns så många olika synsätt tolkningar och samband mellan den text som lästes och livet - naturen.

”Man fick gå från sig själv till andra, i grund och botten har alla fått ljus och mörker, skillnaden ligger i hur man hanterar livets utmaningar”.

”Först var det lite förvirrande att måla efter hand blev det mer positivt”.

En säger att akvarell är en trevlig hobby.

Gav målandet något?

Mycket säger en av deltagarna, ”jag fick en insikt om mig själv som jag inte tidigare varit medveten om”. För en annan gav målandet inre ro

Några bekantade sig med en ny teknik – akvarellmålning. Målade gav en ny teknik. Andra tyckte att de fick bekanta sig med en ny teknik kombinerat med minnen för livet.

En svarar på frågan: ”Färger i själen”

Hur var det att måla och diskutera i grupp?

Samtliga tycker att det var givande, inspirerande, roligt eller att kändes bra. En säger att det ”inte var något nytt men väldigt konstruktivt”.

En av deltagarna tyckte om lugnet, hon var överraskad över att alla ville dela sina tankar så öppet. Det mest personliga berättade man nog ändå inte, för det hade det behövts en längre samvaro för en större trygghet tänker hon.

De flesta deltagare ville ha bildtexterna till sina bilder.

5.6 Grupprocessen

Vad hände i gruppen? Deltagarna i konstgruppen var på läger och umgicks hela dagarna. Processen att vara tillsammans och göra något har redan startat då vi börjar måla. Det gjorde det också lättare för deltagarna att uttrycka sig i bild och ord. Som ledare för gruppen uppfattar jag att stämningen var god, man känner varandra och man störs inte av olika egenheter, t.ex. att komma sent eller prata (för) mycket. Gruppen var stor med olika åldersgrupper och olika erfarenheter från livet.

De olika livserfarenheterna gjorde att diskussionerna fick färg av missbruk, svåra sjukdomar, besvikelser och sorg. Det gav djup till diskussionen. Genom de olika erfarenheterna fanns det en respekt för varandra. Många har samlat på sig tillräckligt med erfarenheter för att veta att livet kan bjuda på hårt motstånd.

Grupprocessen, eller samtalet, fortsatte också mellan målningstillfällena. Jag var inte med på lägret på kvällar eller nätter, men under den tid jag finns på plats vill deltagare ytterligare berätta om sina egna tankar. En orsak till att diskussionen fortsatte kan också vara att hela lägrets tema var just Frälsarkransen.

Enligt utvärderingsblanketten tyckte deltagarna att texterna gav olika tankar och synvinklar, som man inte själv kommit att tänka på. Man fick tillfälle att gå från sig själv till andra, att dela erfarenheter. För någon gav målandet en ny teknik och för en annan ny insikt om sig själv. För någon gav målandet inre ro. Samtliga tyckte att målandet och diskuterande i grupp var givande, roligt eller kändes bra.

Den sista dagen, efter åskvädret, berättar en av deltagarna berättar att hon inte vågar se det svåra, våld och tortyr. Hon tyckte att den sista texten var svår och ovädet gjorde henne rädd. Tillsammans med gruppen vågade hon ändå "titta lite". Hon berättar att hon kom till en insikt. "Jag tror att Gud accepterar mig som jag är, fast jag känner mig rädd och dålig som inte vågar se", säger hon.

6 Kritisk granskning

Utifrån den teori jag beskrivit i litteraturdelen skall jag granska konst- och samtalsgruppen och den skriftliga utvärderingen. Har jag fått svar på mitt syfte med slutarbetet att undersöka hur man inom diakonin kunde använda skapandet av bilder som ett arbetssätt för att hjälpa människor att uttrycka andlighet. Får jag svar på mina frågeställningar: Vad är andlighet? Hur kan andlighet uttryckas genom att måla egna bilder och samtala om dem?

6.1 Av litteraturen

I litteraturen sökte jag den diakoni som vid sidan av socialt arbete är själavårdsinriktad. Dvs. kulturdiakoni, som kan handla om ett engagemang för dem som ställs utanför; utanför människovärde, utanför samhället och utanför gemenskap. Konstens uppgift blir att skapa dialog och medvetenhet. Den diakoni jag beskrivit handlar också om att stöda människor att hitta sina egna resurser, den handlar om att skapa delaktighet och gemenskap. Om kyrkans uppgift är själavård, och själen ses som livet, så kunde den diakoni jag fokuserat på kallas för "livshjälp", vid sidan av socialt arbete.

Jag har beskrivit bilden som uttryck för andlighet. Enligt litteraturen är bilden för människan ett sätt att bearbeta det abstrakta, det som inte enbart orden kan förklara. Bilden har också en bearbetande funktion för människan, den kan vara ett sätt att beveka yttre och inre hot. Bilden har funnits med människan sedan urtid och redan i de första bilderna finns det föreställningar om liv och död, födelse och återvändande, fruktbarhet och förintelse.

I beskrivningen om kreativitet fokuserar jag på den kreativitet som handlar om människans resurs att skapa en bättre framtid. Kreativitet ses som något som gynnar många. Konst och värderingar kommer nära kreativiteten, då människan genom konsten kan skapa medvetenhet om livet och om livsvillkor. Konsten är inte ett kunskapsspråk utan ett värdespråk i det sammanhanget. Inom kulturdiakoni berörde jag också tankegången gällande medvetenhet om människors livsvillkor.

En definition på andlighet enligt Nationalencyklopedin beskriver andlighet som icke-materiella mänskliga strävanden, som inte med nödvändighet är religiösa. Jag har i litteraturen beskrivit andlighet genom två olika författare. De representerar olika teoriområden men deras tankegångar står inte i konflikt med varandra. Andlighet handlar i grunden om att välja mellan gott och ont. Det handlar om att välja för att innesluta människor, inte utesluta. Andlighet handlar om mognad och om vilken människa man vill vara.

Under grupptillhörighet kommer jag utgående från litteraturen fram till att mycket av kristendom/religion handlar om att tillhöra en grupp. Språket i religionen är abstrakt och för att förankra orden - teori och praktik - behövs gruppen. I profana sammanhang beskrivs gruppen som en resurs för att tillföra nya synvinklar, för att allmängöra enskilda problem och också som en plats där människor inte vill avvika för mycket.

6.2 Av konst- och samtalsgruppen

Hur uttryckte konstgruppen andlighet? Vilka teman eller vilka diskussioner kom upp under akvarellmålningen? Under det första temat som var Gud eller det gudomliga hjärtat rör sig bildberättelserna förutom kring Gud, om döden, livet, tillit till livet och gemenskap.

Bilden av Gud ser olika ut för varje deltagare. Att uttrycka sin bild om Gud tillsammans med andra kan göra den egna bilden av Gud mer tydlig. Jag har tidigare (se kap. 4.1) återgett Wikström där han säger att religionen har ett eget språk. Han menar att det finns ord som är svåra att förstå i ensamhet och utan socialt sammanhang. Ord som t.ex. Gud, ande, omvändelse och helighet hör hit men också ord som frälsning, nåd och synd. Kyrkan blir ur ett språkligt perspektiv ett socialt nätverk, där det andliga kan förankras teoretiskt och praktiskt. Eftersom orden i religionen är abstrakta, det talas om en värld som inte kan

ses, så får orden ett innehåll först när de är riktiga ord i en mänsklig gemenskap, menar Wikström.

Under temat det kämpande hjärtat uttrycktes i konst- och samtalsgruppen både tilliten till Gud och till livet. Ett annat uttryck under samma tema är människans dubbelhet med det onda och goda samtidigt. I en bild och bildberättelse kommer straffet för det onda fram. I texten som lästes under temat det kämpande hjärtat finns inte tanken om straff.

Jag har i litteraturen återgett Bergström under rubriken kreativitet. Bergström beskriver konsten som något som växer fram ur rädsla. Konstens uppgift är att fånga eller fångsla oron i själen. I konstgruppen får deltagarna måla prövningen, det svåra. Många väljer att måla det som ger dem styrka eller trygghet. I målandet av det vackra finns rädslan för det fula, också här finns en koppling till den litteratur jag återgivit.

I flera av bilderna återges naturen som en plats för vila och nya krafter. Människan som förstör naturen är också något man oroar sig för.

I samtalet som följde efter bildberättelserna kom de sju dödsynderna upp. Jag hittar koppling till litteraturen genom Lönnebos tankar om vad som inte är andlighet och mognad. Det beskrivs som jagiskhet, orättfärdighet, högmod, girighet, likgiltighet, hat, avund, otukt, lögn, elakhet, svartsyn, hyperkritik och lättja. Lönnebo säger att människan ställs inför många val i livet. I valsituationer finns det goda frågor att ställa. Är det mänskligt, är det ödmjukt, är det klokt, är detta bra för barnen, för jorden, för de fattiga och svaga, är det gott för själen, är det något att dö för? I bilderna med temat det kämpande hjärtat kan jag inte se val. Deltagarna har uttryckt det svåra och onda. En aspekt som inte framkommer i texten är straff. Prövning kan således uppfattas som ett straff för något man gjort. De flesta har målat ur styrkeperspektiv, vad ger styrka då det onda eller svåra möter en?

Under temat bekymmerlöshet finns bildberättelser om trygghet, naturen som kraftkälla, att hitta vägar ur svårigheter - problemlösning, gemenskap och små (ekonomiska) fordringar. Det sista temat kärlek är det enda tema som ger bildberättelser som inte går utöver temat. Här har en av deltagarna tagit fasta på val som jag tidigare nämnde. Han berättar om hur han försöker lösa problem (konflikter) då han hamnar i dem. Han uttrycker det så att han går till sin kvinnliga sida. För honom representerar kvinnan det överseende och förlåtande. Han väljer medvetet hur han skall agera i bekymmersamma situationer.

Uppfattningen av bekymmerslöshet är olika för deltagarna i konstgruppen. Under rubriken bilden som uttryck för andlighet har jag nämnt bilden som ofrånkomlig då det gäller mänsklig reflektion och kommunikation, utgående från Hellström. Då tankarna om bekymmerslöshet går åt olika håll finns utrymme för dialog, ett samtal där man kan mötas utan att vara tvärsäker på sin sak och där det finns utrymme för nya infallsvinklar. Jag har också nämnt dialogen under rubriken diakoni och kultur.

En naturlig del av målandet är samtalet. Målandet och samtalet sker varje dag och därför kunde man till varje dag referera till både Madsen och Holmberg. Under rubriken grupptillhörighet har jag nämnt Madsen som säger att gruppens effektivitet består i att människan inte vill skilja sig för mycket från gruppen, men att det viktigaste inte är att alla skall tycka lika utan att det skall gå att känna igen sig och märka att andra människor kan ha liknande problem eller svårigheter, ett allmän görande av enskilda problem. Under ämnet gruppens storlek har jag nämnt Ulla Holmberg där hon också säger att gruppen har betydelse i att erbjuda mångfald av tankar och reflektioner samtidigt som gruppen ska ge utrymme för alla att komma till tals.

Det är personligt hur man uppfattar en text. Texten färgas av de erfarenheter man varit med om. Deltagarna höll sig till givna teman och delade med sig genom att själva måla och berätta samt lyssna på varandra.

Ett annat viktigt svar på frågan hur andlighet kan uttryckas i en konst- och samtalsgrupp är inte bara bilderna och samtalet. Det handlar också om gruppen. Gruppen och grupptillhörigheten ser jag som nära sammankopplad med hur. Deltagarna i konst och samtalsgruppen fungerade tillsammans genom att visa varandra respekt, genom att se, dela och bekräfta blev alla viktiga deltagare i gruppen, ett uttryck för andlighet.

Jag avslutar analysen av konst- och samtalsgruppen i förhållande till litteraturen med Eva Johansson. Hon poängterar att kyrkans kulturarbete inte behöver likna annat kulturarbete. ”Kyrkans uppgift är att skapa rum där människor kan möta Gud”.

Att måla tillsammans med teman andlighet kan vara ett sätt att skapa rum för människor att möta varandra och att möta Gud. Det är ett arbetssätt i diakonin.

6.3 Av utvärderingen

I alla tre frågorna i utvärderingen finns målningen med, vilka tankar den väckte om den gav något och hur det var att måla och samtala i grupp. Deltagare har svarat med att de fick nya infallsvinklar. Alla hade sin version av bibeltexter sådant man glömt eller inte själv tänkt på. Ett annat svar under samma tema är att man kom till insikt om sig själv, angående något man inte varit medveten om tidigare. I litteraturen hittar jag stöd för dessa svar under handledningsgrupper och gruppens betydelse för att gestalta det religiösa (abstrakta) språket.

I utvärderingen säger en av deltagarna att man får gå från sig själv till andra. I grunden har alla fått del av ljus och mörker och skillnaden mellan människor ligger i hur de hanterar livets utmaningar, menar hon. Svaret snuddar vid temat andlighet/värderingar i litteraturen. Livet handlar om att välja, ”skillnaden ligger i hur man hanterar livets utmaningar”

För samtliga (av dem som svarat) gav målandet något. På frågan hur det var att måla och samtala i grupp svarar alla att det var givande, inspirerande, roligt eller att det kändes bra. En säger att det inte var något nytt men väldigt konstruktivt. Någon tyckte om lugnet och var överraskad över att alla ville dela sina tankar så öppet.

Enligt litteraturen handlar andlighet om de goda valen. Hur uttryckte man de goda valen i konst- och samtalsgruppen? Man målade utgående från en tematext om andlighet, man delade med sig, man bekräftade varandra genom att se, lyssna och samtala. Deltagarna fick insikter om sig själva och inre ro. I ett av svaren säger en av deltagarna att alla fått del av mörker och ljus (med- och motgång) och skillnaden ligger i hur man hanterar livets utmaningar. Utifrån diakonilitteraturen har jag lyft fram delaktighet och gemenskap och stöd för människor att hitta sina egna resurser. I gruppen kunde deltagarna hitta gemenskap, alla var delaktiga och de nya infallsvinklarna kunde ge stöd för att hitta egna nya resurser.

6.4 Av det praktiska

Jag kunde följa min plan med akvarellmålning och texter. Jag hade också nytta av att hela lägreets tema var Frälsarkransen, på det sättet var tankegångarna med pärlorna mer bekant

för deltagarna i akvarellgruppen. Tidsplaneringen med textläsning, målning och samtal fungerade bra. En del av texterna kunde uppfattas som svåra, särskilt för barnen. En skild lättare text för barnen hade varit ett bättre alternativ för barnen. Tiden kunde också kännas lång för barnen och därför behövde de inte stanna i gruppen under tiden för bildberättande och samtal. Genom att barnen fick vara med och måla bedömde jag att de ändå fick känna att de var en viktig del av gruppen. Barnen var också fria att måla bilder som inte anknöt till texten. Inget av barnen orkade lyssna på diskussionerna som följde efter att alla berättat om sina bilder. Jag kunde ha valt att ha en skild barngrupp, men på detta läger var gemenskapen viktig och barnens mormor eller annan nära vän var med i akvarellgruppen och därför kändes det inte heller naturligt att dela grupperna.

Den första dagen var det 16 deltagare i gruppen. Fyra barn i åldern sju – tolv år. Av de vuxna är två män och tio kvinnor, åldersspannet varierar mellan 50 – 75 år.

Jag hade inte räknat med att det skulle vara så många som var intresserade av konst och samtalsgruppen. Gruppens storlek varierade mellan 10 – 16 deltagare, barnens antal varierade mellan två och fem. På ett läger där människor känner varandra sedan tidigare och där tanken är att man kan vara fri att delta om man vill, fungerade inte tanken på att ha en sluten grupp med ett bestämt antal deltagare.

För att alla skulle hinna berätta om sin bild var jag tvungen att styra tempot så att alla hann säga sitt. Det fungerade också bra, alla hade inte lika stort behov av att prata. En gång var jag tvungen att bryta en berättelse som spårade ur gällande tid. I den skriftliga utvärderingen kom det inte fram att någon upplevde att de inte hann bli sedda eller att de inte fick tid.

Utrymmet vi målade i var ändamålsenligt, med ett långbord, stolar och öppen utsikt mot havet. Akvarellfärger, penslar och akvarellpapper av god kvalitet användes vid målandet. Detta gjorde också att målandet som helhet kunde upplevdas positivt. Den visuella närheten till naturen och växlingarna på havet uppskattades av dem som målade.

Konstgruppen fungerade likt en handledningsgrupp i den bemärkelsen, att det viktigaste inte var att alla skall tycka lika, utan att man kunde känna igen sig. Man kunde också få nya infallsvinklar genom andras bilder och bildberättelser. En konstgrupp kan också vara ett forum där religionens språk får en social bekräftelse.

Utan samtalet efter målandet och utan deltagarnas muntliga berättelser om bilderna hade det varit mycket svårare att veta vad var och en tänkte om texten och om sina bilder. Utan samtalet hade det varit svårt att tolka bilderna och veta vad bilden betydde för bildskaparen. Samtalet var alltså mycket viktigt. Bilden blev en "översättning" eller förlängning av texten, samtidigt som den blev en projektion av den egna uppfattningen.

7 Sammanfattande diskussion

Syftet med mitt arbete var att ta reda på om akvarellmålning och samtal, med tema andlighet, kan vara ett arbetssätt i diakonin. Ett arbetssätt för att stöda människor till andlighet. För att ta reda på mitt syfte behövde jag definiera begreppet andlighet. Jag sökte den andliga anknytningen (vid sidan av socialt arbete) till diakonin och kom in på dialogen och på kulturdiakoni. I diakoni har dialog, delaktighet och gemenskap givna platser. Enligt Hartman handlar kulturdiakoni om det ständigt pågående dramat mellan människa och Gud och om ett förtydligande av människans livsvillkor.

Utgående från litteraturen kan andlighet enligt Lönnebo vara mänsklig mognad och ett ställningstagande, att välja vem man vill vara. Andligheten är en övertygelse, inspiration, trygghet och drivkraft eller lockelse. Det handlar om mänskliga ickemateriella strävanden. Andlighet beskrivs också som människans kapacitet att bedöma situationer, en kapacitet som handlar om värden och kreativitet. I det här sammanhanget handlar kreativiteten om människans strävan att få det bättre i framtiden och om hennes överlevnad tillsammans med andra. Litteraturstudien gav mig en god kunskapsgrund i ett abstrakt och först svårfångat ämne. Jag fick svar på min fråga vad andlighet är. Svaret är både tydligare och samtidigt större än jag hade väntat mig. Andligheten finns inte bara innanför kyrkans väggar. Man kan inte heller lägga beslag på andlighet. Medmänsklighet och goda grupprocesser med delaktighet och gemenskap kan också vara andlighet. Andlighet har sin början i något, det är något som startar viljan till det goda. Lönnebo talar om förundran och Hartman om att bli berörd. Litteraturen gav också en grund för att andlighet uttrycks tillsammans med andra, man måste vara minst två. Andligheten blev tydligare, den fick mer konkreta ramar. Människan kan och måste under ett liv göra konkreta val, bra eller dåliga. Effekten av alla de val en människa gör under sitt liv är däremot svår att mäta. En

annan viktig insikt var att andlighet måste övas och att man alltid måste börja med sig själv.

I litteraturdelen fokuserade jag på diakoni, kulturdiaconi, bilden, kreativitet och andlighet. Jag tog också kort upp grupptillhörighet. Jag kunde ha läst mer om handledningsgrupper, gruppprocesser och dialog eftersom samtalet kom att bli en viktig del av uttrycket. Tyngdpunkten i arbetet ligger på andligheten samtidigt som inte gruppprocesser eller samtal kan förbises. Litteraturen betjänade min första fråga och den fungerade som grund för den tillämpade delen.

En av de författare jag återgivit säger att; det nästan är omöjligt att närma sig kyrka och religion utan att på något sätt bli delaktig i en grupp. Att det andliga inte riktar sig inåt utan utåt (man måste vara minst två) gav också stöd till min tillämpade studie.

Den tillämpade delen av arbetet, konst – och samtalsgruppen handlar om den andra frågeställningen. Hur andlighet kan uttryckas genom att måla och samtala i grupp efter givet tema, andlighet? Redan genom att fråga *hur* utgår jag från att andlighet i uttrycket är möjligt. Jag kunde också ha frågat *om*. Även om jag utgick från att andlighet kan uttryckas var den ändå svår att mäta och helt ringa in. Det mest objektiva sättet att ringa in hur andligheten uttrycktes var att hänvisa till bilderna, till utvärderingen som konst- och samtalsgruppen gjorde och till litteraturen. För att kunna beskriva *hur* måste man ändå prova i verkligheten, annars blir allt teori. Jag provade arbetssättet i en grupp, på konstläger. Det var en god stämning i konst- och samtalsgruppen. Man målade själv, såg varandras bilder och lyssnade på varandra. Bildberättelserna startade nya diskussioner. Diskussionen om dödssynderna - om hur människor stöter bort varandra av själviskhet, avund eller maktbegär. Som motvikt till det som förstör mellan människor, fanns också insikten om att vara accepterad som man är, tillsammans med andra och inför Gud. Hur mäter man detta? Hur fångar man hela arbetet i konst- och samtalsgruppen, känslan och stämningen kombinerat med bilderna och samtalen - uttrycket?

Litteratur som svarade direkt på min andra fråga hur andlighet kan uttryckas handlar om gruppen, handledning och bilden. Gruppen som kan ge bredd åt innehållet och flera tankar till dem som deltar. Möjligheten att känna igen sig i någons tankar och att få nya infallsvinklar samt gruppens styrka i delaktighet och gemenskap. Jag har i litteraturen beskrivit konsten och bilden som ett sätt att beveka faror eller jaga bort rädsla. Också i

konstgruppen fokuserade en del av deltagarna hellre på kraftkällor i svåra situationer, än på hur de skulle agera. Det målade, bilderna startade också samtal om de sju dödssynderna och betydelsen av mänsklig gemenskap. Som motvikt till det som förstör mellan människor fanns också det goda som förenar, insikten om att vara accepterad sådan man är, tillsammans med andra och inför Gud. Genom litteraturen och genom den tillämpade delen fick jag svar på mina frågeställningar och jag hittade tillräckligt stöd för att akvarellmålning och samtal efter tema kan vara ett arbetssätt i diakonin, vilket var mitt syfte.

Ett annat sätt att ta reda på hur andlighet kan uttryckas genom att måla och samtala kunde ha varit att bilda en konst- och samtalsgrupp, eller att delta i en existerande grupp. En grupp som skulle samlas minst åtta gånger, enligt pärlornas antal. Under en längre tid hinner tankar om andlighet sjunka in och mogna fram, man kunde också definiera ordet andlighet. En mera mångsidig och djupare bild av uttrycket och dess möjliga konsekvenser kunde vara möjlig. För helheten skulle det också vara bra att hinna med alla pärlorna (olika teman) för Frälsarkransen.

En svårighet med ett arbete där temat är abstrakt och arbetsformen kreativ är hur man skall kunna mäta det erhållna resultatet. Kan jag mäta om jag uppnått mitt syfte genom mina frågeställningar? Hur kan man mäta graden av andligt uttryck? Hur kan man mäta vad uttrycket betydde för dem som deltog? Uttryckte man sig tillräckligt för att akvarellmålning och samtal kunde vara ett arbetssätt i diakonin (för att stöda andlighet). Mitt syfte var att utreda om arbetssättet kunde användas i diakonin. Arbetssättet liknar mycket handlednings- och bildarbete, dessa är accepterade arbetsformer. Min infallsvinkel med andlighet i bildarbete är hur andlighet kan uttryckas. Uttrycket kan relateras till litteraturen, men effekterna är svåra att mäta. För att få ett bättre svar borde ”bildarbetet” ske under en längre tid för att man skulle kunna uppskatta/mäta stödet eller effekterna. En hypotetisk men intressant fråga skulle vara om stödet som man eventuellt fick gjorde att man i verkligheten valde annorlunda?

Jag har varken i introduktion till konst- och samtalsgruppen eller i frågeformuläret nämnt ordet andlighet. Orsaken var att jag inte ville styra svaren, så att jag för arbetet får ”rätt svar”. En annan orsak till att jag inte nämnt andlighet i frågorna är att det kräver att deltagarna har en uppfattning om vad begreppet andlighet innebär. En definition av andlighet hade varit nödvändig för att deltagarna t.ex. skulle kunna svara på frågan hur det

var att uttrycka andlighet genom att måla och samtala i grupp. Texten styrde starkt bilderna och samtalet och jag ansåg då jag gick in i gruppen, att det var en tillräcklig grund för att ta reda på mitt syfte. De tre frågorna var öppna. Också det var medvetet. Jag ville ge utrymme för olika svar. Risken med att ge utrymme är att man får opreciserade svar, som inte svarar så bra på frågeställningarna. I den andra frågan huruvida målandet gav något kunde jag ha preciserat frågan med, vad målandet i så fall gav. Jag kunde ännu ha frågat om deltagarna skulle kunna tänka sig att fortsätta i en konst- och samtalsgrupp och vilka förväntningar de i så fall skulle ha på en sådan, eller varför man skulle vilja fortsätta att delta.

Jag planerade noga konst- och samtalsgruppen och jag kunde ha varit mer förberedd på att välja alternativ text för barnen. Då gruppen blev så stor kunde jag också ha delat in den i två grupper och kanske på det sättet fått ännu bättre erfarenhet av andlighet i uttrycket.

Min tolkning av konst- och samtalsgruppen måste ses som en möjlig svaghet. Det faktum att jag ensam uppfattar och tolkar det jag ser och upplever samtidigt som det händer är en nackdel. Jag antecknade ordagrant det som berättades om en bild, men jag kunde eller hann inte anteckna allt som sades. Medan jag lyssnar tolkar jag också och det finns alltid möjlighet till feltolkningar. Att bända samtal i grupp kan vara tekniskt svårt och att flytta runt en bandspelare i grupp skulle ha stört det naturliga och spontana samtalet. Bilderna och den skriftliga utvärderingen blev därför mycket viktig för att beskriva och bekräfta det som deltagarna upplevt och uttryckt.

Andlighet uttryckt i konst- och samtalsgruppen på Alskat handlade om texten- bilden- samtalet och om hur deltagarna i gruppen fungerade tillsammans. Genom att bearbeta det abstrakta får det abstrakta en verkligare förankring, kanske t.o.m. konsekvenser för hur man handlar eller väljer, val med värde som Bergström kunde ha sagt. Innehållet i kristen tro med kärleken till nästan, delaktighet och gemenskap är svårt eller omöjligt att förverkliga på egen hand, man måste vara minst två. Målsättningen med arbetet var inte att hitta det bästa uttrycket utan att hitta ett arbetssätt i diakonin. Ett arbetssätt som kan stöda människor att hitta värden och göra goda val, som är goda både för individen och för de människor som finns runt omkring. Att se, lyssna, samtala och bekräfta att välja det som är gott för individen, medmänniskan och naturen, det är andlighet. Och det kan uttryckas och övas på olika sätt, att måla och samtala tillsammans kunde vara ett av dem.

Jag vill avsluta arbetet med ett citat som jag tidigare använt av Lönnebo ”Vår främsta nöd är inte brist på ord, utan brist på varma hjärtan och klara hjärnor”

Källförteckning och bilagor

Berg- Frykholm, A. (2008) *Självbilder. Att komma vidare genom skapande* Uppsala: Bergsäker

Bergström, M. (1990) *Hjärnans resurser – en bok om idéernas uppkomst* Malmö: Skogs Grafiska AB

Riktlinjer för diakoni- och samhällsarbete 2010 *En gemenskap av ansvar och delaktighet* (2003) Helsingfors: Kyrkostyrelsen

Evenshaug, O. & Hallen, D. (2005) *Barn- och ungdomspsykologi* Lund: Studentlitteratur

Hellström, J. A. (1992) *Bilder. Fyra herdebrev om bild och verklighet* Örebro: Libris

Holmberg, U. (2000) *Handledning i praktiken Om hur man skapar en lärande process* Uppsala: Uppsala PublishingHouseAB

Jeffmar, C. (1998) *Socialpsykologi- människor i samspel* Lund: Studentlitteratur

Kummel-Myrskog, P. Sarelin, B. & Ekstrand, S. (2009) *Där nöden är störst* Åbo: Kyrkostyrelsen

Larsson, M. (2008) *Kultur och kyrka På väg mot en kulturteologi* Stockholm: Verbum

Lönnebo, M. (2005) *Van Goghs rum* Stockholm: Verbum

Lönnebo, M. (2007) *Bibelns pärlor Möt berättelserna med Frälsarkransen* Stockholm: Verbum

Madsen, B. (2001) *Socialpedagogik* Lund: Studentlitteratur

Murray, B. & Rönnholm, R. (2003) *Diakonala utmaningar Ett reflexionssamtal* Uppsala stift

Säflund, I. (2001) *Måla årstiderna i akvarell* Stockholm: Bergs Förlag

Wikström, O. (1990) *Den outgrundliga människan Livsfrågor, psykoterapi och själavård* Göteborg: Natur och Kultur

Wikström, O. (2003) *Om heligheten och dess envisa vägran att försvinna* Stockholm: Natur och Kultur

www.ne.se/andlighet

Text 1

Bilaga 1

Herre du rannsakar mig och känner mig
Om jag står eller sitter vet du det,
fast du är långt borta vet du vad jag tänker.
Om jag går eller ligger ser du det,
Du är förtrogen med allt jag gör.
Innan ordet är på min tunga
Vet du, Herre, allt jag vill säga.
Du omger mig på alla sidor,
Jag är helt i din hand.
Den kunskapen är för djup för mig, den övergår mitt förstånd.
Var skulle jag komma undan din närhet?
Vart skulle jag fly din blick?
Stiger jag upp till himlen, finns du där,
Lägger jag mig i dödsriket, är du där.
Tog jag morgonrodnandens vingar,
Gick jag till vila ytterst i havet,
Skulle du nå mig även där
Och gripa mig men din hand.
Om jag säger: Mörker må täcka mig,
Ljuset omkring mig bli natt,
så är inte mörkret mörkt för dig,
natten är ljus som dagen,
själva mörkret är ljus. Psalt 139: 1 - 12

Det gudomliga hjärtat

Jag ligger här i kistan. Det
är det stormiga livet som
får ro i döden. I döden finns
universum fullt av pärlor.

Det gudomliga hjärtat

Jag ser färger och liv. Jag är
aldrig ensam

Det gudomliga hjärtat

Gudspärlan lyser i naturen,
oberoende av ljuset lyser
den lika

Det gudomliga hjärtat

Livet är mjukt och rörligt
när allt är som det skall
vara

Det gudomliga hjärtat

Livet är en labyrint som
man skall hitta genom. Gud
finns som kärleken i varje
hörn

Text 2

När ledan gör dagen tung, när begäret brinner i mitt blod,
när vreden vill slå ut sin röda låga,
förbarma dig över mig.
Fyll mitt hjärta med tålamod och medglädje,
Ödmjukhet och medkänsla,
Höviskhets och ömhet,
förbarma dig över mig. (Lönnebo 2007, 129)

Det kämpande hjärtat

Jag är här i Guds sandbastu.
Han frågar mig hur varmt
jag behöver, innan jag lär
mig. Jag kämpar och är på
väg mot Gud.

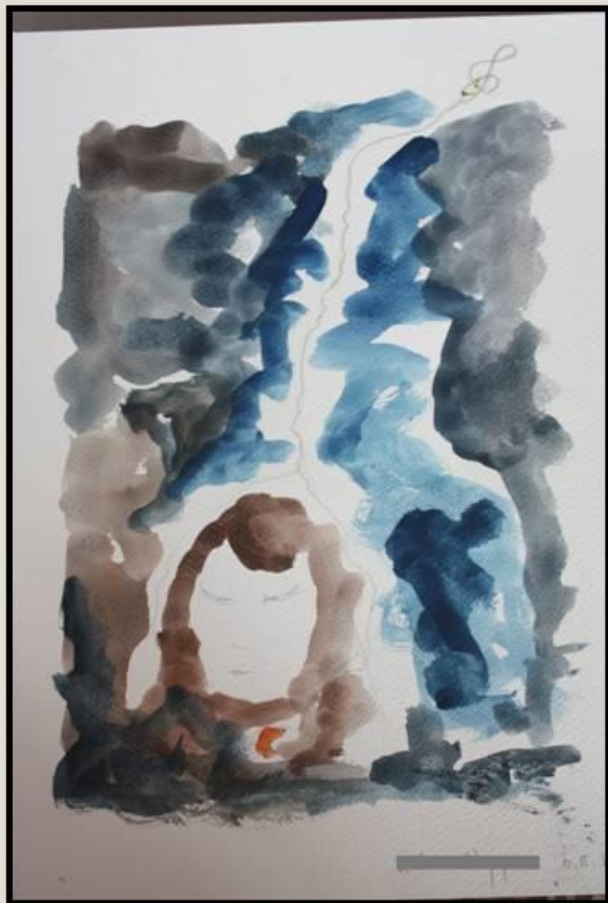
Det kämpande hjärtat

Jag hämtar styrka och kraft
från Gud när livet river och
stormar

Det kämpande hjärtat

Innesluten i trygghet

Det kämpande hjärtat

Jag har målat min dotters
valthorn. I sorgen och
mörkret finns det toner av
hennes instrument. De når
igenom mörkret och ger liv.
De berör livet.

Det kämpande hjärtat

Ett träd som klöser och
river och tar mina krafter.
Men jag klarar mig jag kan
stå emot

Text 3

Vår fader, du som är i himlen.
Låt ditt namn bli helgat
Låt ditt rike komma
Låt din vilja ske, på jorden som i himlen.
Ge oss vårt bröd för dagen som kommer.
Och förlåt oss våra skulder,
Liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss
Och utsätt oss inte för prövning,
Utan rädda oss från det onda

Det lyckliga hjärtat

Man kan sova och vila
tryggt

Det lyckliga hjärtat

Ett barn i moderlivet, det är tryggt fast det är omgivet av livet

Det lyckliga hjärtat

Naturen ger mig ro, då jag
blir bekymradsätter jag
mig i naturen och får ro.

Det lyckliga hjärtat

Det finns en manlig och kvinnlig sida. När jag får problem går jag till min kvinnliga sida.

Det lyckliga hjärtat

När man är här tillsammans
och målar, får man
guldfärg.

Det lyckliga hjärtat

För bekymmerslöshet borde
man bo i tält, då har man
ingen elräkning

Text 4

Som en späd planta växte han upp inför oss,
Som ett rotskott ur torr mark.
Han hade inget ståtligt yttre
som drog våra blickar till sig,
Inget utseende som tilltalade oss.
Han var föraktad och övergiven av alla,
en plågad man, van vid sjukdom,
en som man vänder sig bort ifrån.
Han var föraktad, utan värde i våra ögon.
Men det var våra sjukdomar han bar,
våra plågor han led,
när vi trodde att han blev straffad,
slagen av Gud, förnedrad.
Han blev pinad för våra brott,
sargad för våra synder,
Han tuktades för att vi skulle helas,
hans sår gav oss bot.
Vi gick alla vilse som får,
var och en tog sin egen väg,
men Herren lät vår skuld drabba honom.
Han fann sig i lidandet,
han öppnade inte sin mun. Jes 53: 2 - 7

Det goda hjärtat

Han de gubbin har tagit alla
föraktade under sina vingar.

Det goda hjärtat

I min bild är allt brunt och
bränt men i mitten växer en
blomma

Det goda hjärtat

Kärlekspärlorna kommer ur
det torkade trädet så att det
andra skall kunna grönska

Det goda hjärtat

Människan förstör så mycket. Naturen är inte vad den varit. Här har jag målat en törnekrona den som vi virade till Jesus.

Det goda hjärtat

Jag vågar inte se det svåra.
Tillsammans när vi målar
vågar jag titta lite. Jag tror
att Gud accepterar mig
sådan jag är, fast jag är lite
rädd.